

DESKRESEARCH 'GEZINNEN IN EEN KWETSBARE POSITIE' RAPPORTAGE

**KLANT
KENMERK
AUTEUR(S)**

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
AV/sb/004632
Floor Ammerlaan, Maarten Batterink, Louise Blankers en Anneberthe Visser
23 december 2025
Definitief 2.0

**DATUM
VERSIE**

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Achtergrond en aanleiding	4
1.2	Onderzoeksvragen	4
1.3	Onderzoeksaanpak	4
1.4	Leeswijzer	5
2	Samenstelling doelgroep	6
2.1	Financiële problematiek gaat samen met sociale kwetsbaarheid en leidt tot structurele achterstanden	6
2.2	Aantal gezinnen in kwetsbare situatie	8
3	Knelpunten	11
3.2	Kwetsbaarheid vergroot door afhankelijkheid van toeslagen, een complex toeslagenstelsel en gemeentelijke verschillen	14
3.3	Verkokering in wetgeving en financiering belemmert integrale ondersteuning	15
3.4	Preventie, toegankelijkheid van hulp en samenwerking schieten nog tekort	18
3.5	Gebrek aan continuïteit in aanbod en personeel beïnvloedt kwaliteit van ondersteuning	19
3.6	Mensen ervaren psychosociale drempels bij het zoeken van hulp	20
3.7	Overige knelpunten	22
4	Werkzame mechanismen	23
4.1	Werkzame mechanismen in de literatuur komen voort vanuit de gesignaleerde knelpunten, effecten worden bijna niet in kaart gebracht	23
4.2	Toegankelijke en vertrouwde locaties dragen bij aan preventie en hoger gebruik aan hulp	25
4.3	Een vaste steunfiguur, sleutelfiguur of aanspreekpunt is belangrijk voor continuïteit, vertrouwen en het voorkomen van versnippering in ondersteuning	26
4.4	Preventie, vroegsignalering en educatie zorgen voor een effectieve aanpak voor de doelgroep	26
4.5	Domeinoverstijgende, integrale en langlopende programma's lossen knelpunten van beperkte integraliteit en continuïteit op	28
4.6	Inzet van ervaringsdeskundigen verbetert beleid en verlaagt drempel tot hulp	28
4.7	Nazorg en/of waakvlambegeleiding biedt rust voor de hulpontvanger en zorgt ervoor dat de hulpbieder een 'vinger aan de pols' kan houden	29
4.8	Door het sociale netwerk te versterken, kunnen gezinnen elkaar steunen en verergeren problemen niet	29
4.9	Een positieve houding en focus op successen in de ondersteuning dragen bij aan meer zelfvertrouwen en veerkracht bij de hulpvrager	30
4.10	Overige werkzame mechanismen	31
5	Slotbeschouwing	33
5.1	Veel aandacht, veel inzichten	33
5.2	Minder duidelijk: wat werkt écht?	33
5.3	Complexiteit: alles hangt met elkaar samen	33

A.	Uitgewerkte onderzoeksaanpak	34
B.	AI-prompt	37
C.	Kwetsbare gezinnen in cijfers	38
D.	Literatuurlijst	40

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding

Als gezinnen die zich in een kwetsbare positie bevinden te maken hebben met problemen, dan gaat dat vaak niet om één afzonderlijk probleem, maar om een verwevenheid van financiële zorgen, schulden, gezondheidsproblemen, instabiele huisvesting en opvoedingsproblemen. Vanuit verschillende ministeries lopen programma's, actieplannen, beleid, subsidies, et cetera gericht op gezinnen in een kwetsbare positie. Een overheidsbrede, samenhangende visie op de ondersteuning van gezinnen in een kwetsbare positie ontbreekt echter op dit moment. Ondanks diverse beleidsinitiatieven blijft de ondersteuning vaak versnipperd omdat beleid en uitvoering per domein (en daarmee per ministerie) en per gemeente zijn georganiseerd. Hierdoor ontbreekt vaak samenhang tussen de aanpak en ondersteuning op onder andere werk en inkomen, (jeugd)zorg, onderwijs, wonen en veiligheid.

Vanuit een aantal ministeries werkt de interdepartementale werkgroep *Gezinnen in Kwetsbare Positie* aan een gezamenlijke visie en aanpak. De werkgroep heeft Significant Public gevraagd een deskresearch uit te voeren naar bekende knelpunten en werkzame mechanismen in de aanpak om de positie van gezinnen in een kwetsbare positie te verbeteren. De werkgroep heeft ter voorbereiding hierop een eerste analyse gedaan naar knelpunten en werkzame mechanismen (zie bijlage A). In dit onderzoek toetsen we deze en vullen we deze verder aan vanuit de literatuur. Dit onderzoek brengt bestaande kennis, beleid en interventies samen om richting te geven aan een de overheidsbrede visie van de werkgroep om kwetsbare gezinnen, kinderen en jongeren beter te ondersteunen bij complexe, meervoudige problematiek.

1.2 Onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in de werkzame mechanismen en knelpunten in de aanpak van gezinnen in een kwetsbare positie volgens bestaande literatuur. Drie onderzoeksvragen vormen de basis voor deze analyse:

- a. Welke kennis is in de literatuur beschikbaar ter ondersteuning van de uitkomsten van de analyse over werkzame elementen en knelpunten zoals geformuleerd door de werkgroep Gezinnen in Kwetsbare Positie?
- b. Op welke punten wijkt de literatuur af van de analyse van de werkgroep en welke relevante aspecten worden mogelijk niet meegenomen?
- c. Wat is op basis van de literatuur het kwantitatieve beeld van de doelgroep gezinnen in een kwetsbare positie, met specifieke aandacht voor gezinnen met financiële problemen, inclusief omvang, kenmerken, problematiek en samenhang tussen de verschillende problematiekgebieden?

Een belangrijk uitgangspunt bij bovenstaand doel is dat het moet gaan om de Nederlandse context. Deze deskresearch richt zich dan ook op Nederlandse literatuur en relatief recente studies zodat de inzichten hieruit zo veel mogelijk relevant zijn voor de huidige situatie en het stelsel in Nederland.

1.3 Onderzoeksaanpak

De deskresearch richtte zich op het verzamelen en analyseren van relevante literatuur en beleidsdocumenten. We hebben dit stapsgewijs aangepakt. In bijlage A is de uitgebreide onderzoeksopzet te vinden. In deze paragraaf beschrijven we de onderzoeksaanpak op hoofdlijnen.

Ten eerste verzamelden we mogelijke relevante literatuur in een groslijst. Vanuit de werkgroep ontvingen we een lijst met relevante literatuur. Daarnaast gebruikten we zoekmachines (Google, Google Scholar en Perplexity AI) om deze verder aan te vullen. Hierin zochten we op specifieke termen. Tot slot hanteerden we de ‘sneeuwbalmethode’ en zochten we in een aantal bronnen in de literatuurlijst naar meer relevante bronnen. De selectiecriteria voor de groslijst waren: documenten met een Nederlandse context, gepubliceerd na 2015, waarin het minstens ging om personen met financiële problemen. Op basis van deze criteria zijn 99 artikelen en beleidsrapporten geselecteerd (zie ook bijlage D).

Voor de analyse is gebruikgemaakt van een standaardprompt in Microsoft CoPilot, waarmee bronnen op een consistente en transparante manier konden worden doorzocht. De opzet van de prompt is opgenomen in bijlage B. De resultaten van de prompt hebben we verwerkt in het analysekader en vanuit het analysekader zijn de bevindingen systematisch geordend, geïnterpreteerd en vertaald naar de hoofdthema's van dit rapport. Deze thema's vormden de basis voor de opbouw en onderbouwing van dit rapport.

Wat bedoelen we met gezinnen in een kwetsbare positie in dit onderzoek?

Hoewel bij gezinnen vaak meerdere problemen spelen, zijn geldzorgen, armoede of schulden bijna altijd één van deze problemen. In het onderzoek definiëren we gezinnen in een kwetsbare positie daarom als gezinnen waarbij ten minste financiële problemen (geldzorgen, armoede of schulden) spelen. In hoofdstuk 2 gaan we verder in op de kenmerken van de doelgroep.

Over welke aanpak hebben we het?

Het onderzoek richt zich op knelpunten en werkzame mechanismen in de **aanpak** van gezinnen in een kwetsbare positie. Met ‘aanpak’ bedoelen we beleid en interventies gericht om hun positie in de samenleving te verbeteren en van daaruit alle zorg, hulp en ondersteuning die zij krijgen. Wanneer we het in dit rapport hebben over zorg, hulp en/of ondersteuning kan dit zorg, hulp en/of ondersteuning uit verschillende wetten en/of regelingen zijn.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd:

- a. Hoofdstuk 2 gaat in op de achtergrond van de doelgroep, inclusief, kenmerken en de onderlinge samenhang van de problematiek, evenals de omvang van de doelgroep;
- b. Daarna bespreekt hoofdstuk 3 de knelpunten die gezinnen ervaren;
- c. Hoofdstuk 4 richt zich op werkzame mechanismen die de positie van gezinnen kunnen verbeteren;
- d. In hoofdstuk 5 is een slotbeschouwing opgenomen.

In de deskresearch en in deze rapportage beschrijven we enkel wat vanuit de literatuur naar voren komt. Hier zit geen verdere analyse of oordeel in vanuit de onderzoekers.

2 Samenstelling doelgroep

In dit hoofdstuk gaan we in op de problematiek van gezinnen in een kwetsbare positie en de samenhang tussen verschillende problemen, zoals de literatuur die omschrijft. We kijken daarbij naar welke problematiek de literatuur noemt en welke gevolgen zij ziet. Tot slot gaan we in op de omvang van de doelgroep.

2.1 Financiële problematiek gaat samen met sociale kwetsbaarheid en leidt tot structurele achterstanden

2.1.1 Kwetsbare gezinnen kampen ten minste met financiële tekorten

Zoals in hoofdstuk 1 benoemd, selecteerden we voor deze deskresearch literatuur die gaat over gezinnen die ten minste met financiële problemen kampen. Financiële problemen verwijzen naar een situatie waarin niet structureel wordt beschikt over voldoende middelen om noodzakelijke uitgaven te dekken en financiële verplichtingen na te komen (Horssen & Dörthe, 2020). Naast lage inkomens, afhankelijkheid van uitkeringen en beperkte buffers omvat dit ook instabiele of fluctuerende inkomens, hoge vaste lasten, oplopende betalingsachterstanden en het ontbreken van toegang tot passende financiële voorzieningen (Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025). Kwetsbaarheid reikt echter verder dan financiële problemen. Het betreft niet alleen huishoudens onder de armoedegrens, maar ook gezinnen boven het sociaal minimum met beperkte financiële weerbaarheid (CBS, 2025). Financiële kwetsbaarheid richt zich op risico en veerkracht, niet alleen op tekorten.

2.1.2 Bepaalde doelgroepen in de samenleving hebben meer kans op financiële kwetsbaarheid

Bepaalde groepen in de samenleving hebben een hoger risico op financiële kwetsbaarheid. Vaak geldt voor deze mensen dat meerdere risicofactoren tegelijkertijd spelen (Sociaal-Economische Raad, 2017; Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025). Hieronder **sommen we de verschillende risicofactoren voor financiële kwetsbaarheid die terugkomen in de literatuur op.**

- a. Gezinnen met lage en wisselende inkomens, uitkeringsgerechtigden en mensen met een lage opleiding hebben een grotere kans op financiële kwetsbaarheid (Sociaal-Economische Raad, 2017; Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025).
- b. Gezinnen in transitiesituaties lopen bijvoorbeeld extra risico op financiële kwetsbaarheid: scheiding, verlies van werk, ziekte of arbeidsongeschiktheid leiden tot plotselinge inkomensonzekerheid en emotionele instabiliteit (Lusse, Sage, & Van der Ree, 2021; Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025; Sociaal-Economische Raad, 2017).
- c. Vrouwen zijn vaker financieel kwetsbaar, vooral alleenstaande moeders met minderjarige kinderen. Ook in gezinnen met twee ouders kan financiële kwetsbaarheid ontstaan wanneer een van beiden een laag inkomen heeft of economisch niet zelfstandig is (Horssen & Kunkel, 2020; Franken, Kuiper, & Sanden, 2022).
- d. Gezinnen met meerdere kinderen of complexe zorg- en opvoedvragen lopen een verhoogd risico doordat de zorg- en opvoedlasten in combinatie met beperkte financiële middelen en toegang tot hulp de kwetsbaarheid vergroten (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025).

-
- e. Mensen met beperkte basisvaardigheden hebben kunnen moeite hebben met lezen, schrijven, rekenen of digitale vaardigheden. Hierdoor wordt het voor hen extra lastig om mee te komen met de steeds ingewikkelder regels en digitale processen in de samenleving (Franken, Van der Sanden, & De Groot, 2025; Van Geuns, 2017).
 - f. Mensen met een chronische ziekte of fysieke beperking zijn vaak kwetsbaar doordat zij hogere kosten hebben voor zorg, vervoer en dagelijkse levensbehoeften, en daarnaast vaak minder mogelijkheden hebben om betaald werk te verrichten (Horssen & Kunkel, 2020).
 - g. Migranten- en statushoudergezinnen hebben veel te maken met taalbarrières, beperkte kennis van het systeem, onzeker verblijfsrecht en culturele verschillen die de toegang tot financiële en maatschappelijke ondersteuning bemoeilijken. Dit vergroot het risico op kwetsbaarheid (Detrick, 2024; Akkermans, et al., 2019; Sociaal-Economische Raad, 2017; Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025).
 - h. Werkende armen en zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) hebben een inkomen dat vaak te laag of onregelmatig is om alle noodzakelijke uitgaven te dekken en een financiële buffer op te bouwen. Onzekere contracten, wisselende opdrachten en hoge vaste lasten vergroten hun financiële druk (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024).
 - i. Jongeren van 18 tot 27 jaar die uitstromen uit jeugdhulp of verblijf lopen een verhoogd risico op financiële kwetsbaarheid; het gebrek aan een stabiele woonplek speelt bij deze groep een belangrijke rol. Een onvoltooide opleiding vergroot voor alle jongeren de kans op financiële kwetsbaarheid (Inspectie der Rijksfinanciën, 2019; Hageraats, Van den Berg, & Van den Berg, 2020).
 - j. Hageraats, Van den Berg, & Van den Berg (2020) noemt beperkte sociale netwerken, huiselijk geweld, lage financiële kennis, psychische problemen, verslavingen, culturele verwachtingen, instabiele woonsituaties en moeilijke toegang tot voorzieningen als factoren voor financiële kwetsbaarheid.

We merken hierbij op dat dit risicofactoren zijn voor financiële kwetsbaarheid, maar dat financiële kwetsbaarheid deze factoren ook kan versterken. Kwetsbaarheid ontstaat vooral wanneer problemen op verschillende domeinen samenkomen. Tekorten in werk, inkomen, huisvesting, gezondheid, opleiding of stimulatie van het kind versterken elkaar. Zoals bijvoorbeeld een lagere fysieke gezondheid, psychische problematiek, lagere systeemkennis, laaggeletterdheid of afwezigheid van steunende sociale netwerken (Robben, Van Lancker, & Hermans, 2021; Franken, Van der Sanden, & De Groot, 2025). De literatuur gaat echter vaak niet in op de oorzaak-gevolgrelatie tussen de verschillende problemen, maar benoemt enkel dat deze factoren vaak samengaan.

2.1.3 Financiële kwetsbaarheid gaat vaak samen met sociale kwetsbaarheid

Veel literatuur laat zien dat financiële problemen vaak samenhangen sociale kwetsbaarheid (Plaisier, et al., 2025). Dit verwijst naar het beperkte vermogen van gezinnen om te kunnen terugvallen op sociale, culturele of institutionele hulpbronnen voor participatie aan de samenleving (Talman, et al., 2023). Kwetsbare gezinnen worden beperkt in het dagelijks functioneren en de maatschappelijke participatie, omdat er onvoldoende middelen beschikbaar zijn voor een minimaal aanvaardbaar bestaan (Lusse, 2025).

Tegelijkertijd worden deze problemen erdoor versterkt: een laag inkomen beperkt deelname aan de samenleving, terwijl sociale obstakels de financiële situatie verder onder druk zetten. Zo ontstaat een ingewikkelde wisselwerking waarin financiële en sociale kwetsbaarheid elkaar steeds opnieuw beïnvloeden en versterken (Talman, et al., 2023). Bijvoorbeeld kan schuldenproblematiek stress en gezondheidsproblemen veroorzaken, die op hun beurt het vermogen om inkomen te verwerven verder verminderen (Hovenkamp, et al., 2024).

De literatuur benadrukt dat financiële achterstand en sociale kwetsbaarheid elkaar wederzijds versterken en leiden tot een opstapeling van achterstandsposities. Deze omschrijving laat zien dat de definitie van kwetsbaarheid breed en multidimensionaal is: achterstanden beïnvloeden elkaar wederzijds, versterken elkaar en leiden tot uitgesloten posities in de samenleving (Talman, et al., 2023; Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024).

2.1.4 *Achterstanden bij opgroeien in een kwetsbaar gezin*

Kwetsbaarheid heeft zowel directe als indirecte effecten op kinderen. Financiële en sociale beperkingen verminderen deelname aan onderwijs, werk en sociale activiteiten en vergroten het risico op psychische klachten (Lusse, 2025). Niet de financiële problematiek zelf, maar de opstapeling van stressfactoren zoals ouderlijke stress, beperkte opvoedondersteuning, instabiliteit in woon- of werksituaties en drempels tot zorg en onderwijs beïnvloeden hun ontwikkeling (Bles & De Wolf, 2024). Kinderen ervaren stressvolle thuissituaties en verminderde ouderbetrokkenheid en vangen vaak onbedoeld de lasten van spanning op, bijvoorbeeld door rolomkering als taal- of zorgtolk of door beperkte ouderlijke beschikbaarheid (Bussink, Hartgerink, & Ter Weel, 2025). Jongeren lopen extra risico door gebrek aan een stabiele woonplek, onvoldoende voorbereiding op zelfstandigheid en een beperkt sociaal netwerk (Mak, Wesseling, Feron, Sieckelink, & Custers, 2025).

Deze uitdagingen vormen nieuwe risicofactoren: schoolachterstanden en sociale isolatie beperken op lange termijn toegang tot economische en sociale middelen, waardoor financiële achterstanden en uitsluiting toenemen. Chronische stress, schaamte en sociaal isolement dragen daarnaast bij aan gezondheidsproblemen en verminderde maatschappelijke participatie (Wallage & Simons, 2024). Geïntegreerde interventies binnen verschillende domeinen zijn van belang om ontwikkelingskansen te bevorderen (Talman, et al., 2023).

2.2 *Aantal gezinnen in kwetsbare situatie*

Deze paragraaf geeft een overzicht van de omvang van kwetsbare gezinnen in Nederland in 2025, en laat zien hoeveel huishoudens en kinderen te maken hebben met armoede, schulden of sociaal-maatschappelijke problemen. Daarnaast wordt ingegaan op de verschillende subgroepen binnen deze kwetsbare gezinnen. In bijlage C is een volledig overzicht te vinden van alle cijfers over de omvang van de doelgroep die we in de literatuur hebben gevonden, inclusief hun onderlinge overlap.

2.2.1 *Meer gezinnen vallen binnen de risicodoelgroep dan de armoedecijfers laten zien*

In Nederland leeft een deel van de bevolking in financiële kwetsbaarheid, variërend van armoede tot gezinnen die net boven de armoedegrens zitten of kampen met problematische schulden, en het is van belang deze groepen niet alleen in absolute aantallen te bekijken, maar ook in verhouding tot elkaar.

- a. Volgens het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) leefden er 551.300 mensen in 2024 onder de officiële armoedegrens. Dit betreft 3,1% van de bevolking (CBS, 2025).
- b. Volgens het CBS groeiden er in 2024 ruim 93.000 minderjarige kinderen in armoede op. Dit zijn ongeveer 2,8% van alle kinderen in Nederland (CBS, 2025).
- c. In 2024 hadden er bijna 1,1 miljoen mensen een inkomen tot 25% boven de armoedegrens, met maar weinig tot geen buffervermogen. Het CBS beschouwt deze groep als financieel kwetsbaar (CBS, 2025).

Deze cijfers laten zien dat de officieel gemeten armoede relatief beperkt is, maar dat de groep financieel kwetsbaren aanzienlijk groter is. Naast inkomensproblemen kent een deel van de gezinnen multiproblematiek. Dit is een combinatie van financiële, sociale en maatschappelijke uitdagingen. Naar schatting 30.000 tot 450.000 huishoudens ervaren multiproblematiek (Kroeze, Frencken, Niessen, & De

Nooijer, 2023). Deze huishoudens lopen een verhoogd risico op cumulatieve problemen, zoals sociale isolatie, gezondheidsproblemen en beperkte participatie.

Daarnaast zijn er ook cijfers beschikbaar over het aantal mensen dat problematische schulden heeft:

- a. 747.560 huishoudens hadden op 1 januari 2024 geregistreerde problematische schulden, circa 8,9% van alle huishoudens (CBS, 2025).
- b. Van de mensen die in armoede leven, heeft ruim één op de drie problematische schulden (163.000 van 540.000) (CBS, 2025).
- c. 352.250 huishoudens met kinderen hadden in 2024 geregistreerde problematische schulden, ongeveer 13% van alle huishoudens met kinderen (NJI, 2025).

De stijging van schulden is ook zichtbaar onder 'net boven armoede'-huishoudens, die weinig buffer hebben, wat wijst op een bredere kwetsbare groep. In 2024 kwam 5,5% van de huishoudens met schulden in aanraking met jeugdhulp, jeugdbescherming of jeugdreclassering, tegenover 2,8% van de huishoudens zonder schulden. Schulden zijn daarmee niet alleen een financieel risico, maar ook een belangrijke indicator voor bredere sociale kwetsbaarheid, vooral onder gezinnen met kinderen.

Wat bedoelen we met mensen, gezinnen en huishoudens?

We gebruiken in deze paragraaf zowel mensen, gezinnen als huishoudens als termen voor de doelgroep. We hebben hierbij de terminologie aangehouden zoals deze in de bronnen naar voren komt. Dit komt overeen met de definities van het CBS. Hieronder lichten we dit toe.

- a. Met **mensen** bedoelen we individuen, natuurlijke personen, los van hun woonsituatie of gezinsverband (CBS, 2003).
- b. Een **gezin** bestaat uit twee of meer personen die met elkaar verbonden zijn door een familieband, bijvoorbeeld door bloed, adoptie, wettelijk partnerschap of andere gezinsrelaties. Formeel kan een gezin bestaan uit personen zonder kinderen. In dit onderzoek ligt de focus echter op kinderen. Dus gezinnen met één of meerdere (thuiswonende) kinderen, bestaande uit één of twee ouders/verzorgers (CBS, 2003; Sanders, 2019).
- c. Een **huishouden** is een eenheid van personen die samenwonen op hetzelfde adres en gezamenlijke levensvoorzieningen delen. Een huishouden kan uit één persoon of meerdere personen bestaan, met of zonder familieband. Het begrip huishouden is breder dan gezin en hoeft geen kinderen te bevatten (CBS, 2003).

2.2.2 Subdoelgroepen van kwetsbare gezinnen

Binnen de brede doelgroep van gezinnen in een kwetsbare positie zijn verschillende subgroepen te onderscheiden. Deze cijfers sluiten nauw aan bij de eerder geschetste doelgroepen met een verhoogd risico op financiële achterstanden, doordat zij inzicht geven in bevolkingsgroepen waarin sociaal-economische kwetsbaarheid zich relatief vaak manifesteert. De onderstaande cijfers hebben betrekking op de gehele bevolking, maar zijn in het bijzonder relevant omdat zij groepen beschrijven die vaker worden aangetroffen binnen de context van kwetsbare gezinnen.

- a. Eenoudergezinnen: 15% van alle eenoudergezinnen leeft onder de lage-inkomensgrens (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025).
- b. Laagopgeleide en laaggeletterde ouders: 18% tot 20% van de volwassen bevolking behoort tot deze groep (Horssen & Kunkel, 2020; Madern, et al., 2024).
- c. Gezinnen met zorg- of gezondheidsbelasting: 60% van de ouders van kinderen met een persoonsgebonden budget ervaart financiële problemen (Andriessen, Engelen, Talman, Van der Schoor, & Van den Berg, 2022).

-
- d. Mensen met een beperking: 56,9% van de vrouwen en 65,2% van de mannen met een beperking (15 - 65 jaar) neemt in 2023 deel aan arbeid, tegenover respectievelijk 89,5% en 95,3% bij mensen zonder beperking (CBS, 2023).

3 Knelpunten

Dit hoofdstuk richt zich op knelpunten in de aanpak rondom gezinnen in een kwetsbare positie. Vijf knelpunten komen in de literatuur veelvuldig voor. Deze vijf beschrijven we in aparte paragrafen hieronder. Hoewel de literatuur verschillende knelpunten beschrijft, wordt de relatie tussen specifieke knelpunten en de effectiviteit van de aanpak rondom gezinnen in kwetsbare posities doorgaans niet expliciet uitgewerkt, de verbanden worden impliciet verondersteld. Als de literatuur wijst op oplossingsrichtingen voor het knelpunt, benoemen we deze kort. We sluiten het hoofdstuk af met een paragraaf met een aantal knelpunten die in mindere mate voorkomen in de literatuur.

Veel van de knelpunten hebben betrekking op meerdere niveaus: rijksniveau, gemeentelijk niveau, uitvoeringsniveau en individueel niveau. Tabel 1 toont een overzicht van de knelpunten en op welk niveau het knelt. Daarnaast geven we aan of het een systeem- of cultuurknelpunt is. Met systeem bedoelen we dat de oorzaak van het knelpunt ligt in hoe beleid, ondersteuning en hulp is ingericht en wordt uitgevoerd. Cultuur is een knelpunt dat voorkomt uit ingesleten normen, waarden, overtuigingen of gedragspatronen. Ook geeft de tabel weer of het knelpunt terugkomt in de voorbereidende analyse van de werkgroep.

Knelpunt	Niveau	Type	In analyse?
<i>Minimumloon en bijstand blijven achter bij sociaal minimum, ondanks recente verhogingen</i>	Rijk: wetgeving en beleid rondom minimumloon, bijstand en toeslagen	Systeem	Ja
<i>Het huidige toeslagen- en inkomensondersteuningssysteem is te complex en legt een grote verantwoordelijkheid bij burgers, wat leidt tot niet-gebruik</i>	- Rijk: vormgeven van het toeslagenstelsel en complexe aanvraagprocedures - Gemeenten: variatie in lokale regelingen en complexe aanvraagprocedures	Systeem	Ja
<i>Grote verschillen tussen gemeenten in inkomensregelingen en ondersteuning leiden tot rechtsongelijkheid</i>	- Rijk: decentralisatie die ruimte biedt voor gemeentelijke variatie - Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning	Systeem	Ja
<i>Door verkokering in beleid, uitvoering en financiering is het ingewikkeld samenhangende ondersteuning te realiseren</i>	- Rijk: wetgeving en financieringsstromen - Gemeenten: gescheiden loketten en financieringsstromen - Uitvoeringsniveau: gescheiden taken en daarmee verkokerde ondersteuning	Systeem	Ja
<i>Het huidige versnipperde stelsel van organisaties en wetten belemmert integrale hulp</i>	- Rijk: wetgeving en financieringsstromen - Gemeenten: gescheiden loketten en financieringsstromen - Uitvoeringsniveau: gescheiden taken en daarmee versnipperde ondersteuning	Systeem	Ja
<i>Gescheiden financieringsstromen en het wrong-pocket-probleem belemmeren structurele samenwerking en integrale ondersteuning</i>	- Rijk: wetgeving en financieringsstromen - Gemeenten: gescheiden financieringsstromen	Systeem	Ja
<i>Overgangen tussen domeinen, zoals van jeugd- naar volwassenenzorg, veroorzaken discontinuïteit en hiaten in ondersteuning door gescheiden financiering en gebrek aan integraal beleid</i>	- Rijk: wetgeving en financieringsstromen, beleid rondom overgangsmomenten - Gemeenten: tijdig voorbereiden op overgangen - Uitvoering: tijdig voorbereiden op overgangen	Systeem	Ja
<i>Beleid is nog onvoldoende ingericht op preventie en vroegsignalering, waardoor problemen escaleren</i>	- Rijk: wetgeving en beleid rondom preventie en zelfredzaamheid - Gemeenten: implementatie van outreachend werken	Systeem	Ja
<i>Informele netwerken en organisaties worden onvoldoende benut door professionals en beleid</i>	- Rijk: beleid rondom informele netwerken en organisaties - Gemeenten: beleid rondom informele netwerken en organisaties en samenwerking met deze organisaties - Uitvoering: benutten van informele netwerken	Systeem	Ja
<i>Het gebrek aan continuïteit zorgt voor onzekerheid, het elke keer moeten opbouwen van de vertrouwensband en minder integraliteit</i>	- Gemeenten: wisselende contracten - Uitvoering: personeelsverloop	Systeem	Ja
<i>Personeelstekort zorgt voor wachttijden en minder tijd per gezin</i>	- Rijk: structurele maatregelen rondom personeelstekort - Gemeenten: structurele maatregelen en middelen rondom personeelstekort	Systeem	Ja

	• Uitvoeringsniveau: structurele maatregelen en middelen rondom personeelstekort		
<i>Cultuur van wantrouwen richting de overheid en instanties belemmert mensen om hulp te zoeken</i>	• Rijk: schandalen zoals de toeslagenaffaire • Gemeenten: wisselende contracten • Individueel: hulpvraag niet stellen	Cultuur	Ja
<i>Schaamte en stigma zorgen ervoor dat mensen geen hulp zoeken</i>	• Rijk: beleid rondom zelfredzaamheid • Gemeenten: beleid rondom zelfredzaamheid, schaamte en stigma • Uitvoeringsniveau: sensitief werken als het gaat om stigma en schaamte • Individueel: hulpvraag niet stellen	Cultuur	Nee
<i>Stress zorgt dat mensen met geldzorgen geen mentale ruimte hebben om hulp op te zoeken</i>	• Rijk: complex inkomensstelsel en beleid rondom zelfredzaamheid • Gemeenten: complexe inkomensregelingen en toegankelijkheid • Uitvoering: ondersteuning gericht op wegnemen van stress • Individueel: hulpvraag niet stellen	Cultuur	Nee

Tabel 1. Overzicht knelpunten vanuit de literatuur met het niveau van het en type knelpunt en of deze vanuit de analyse van de werkgroep naar voren kwam

3.2 Kwetsbaarheid vergroot door afhankelijkheid van toeslagen, een complex toeslagenstelsel en gemeentelijke verschillen

3.2.1 *Burger in de bijstand of met minimumloon moet alle toeslagen aanvragen om een toereikend inkomen te hebben*

Ondanks recente verhogingen ligt het Nederlandse minimumloon onder het niveau dat in de EU-richtlijn wordt geadviseerd (namelijk 60% van het mediane voltijds jaarloon), minimumjeugdlonen zijn nog lager (FNV, 2025). Cijfers van het CBS uit 2023 laten zien dat 1,8% van de werkende mensen in Nederland in armoede leeft (CBS, 2025). Met name zelfstandigen, oproepkrachten, flexwerkers en deeltijders lopen groot risico op een inkomen onder het bestaansminimum (Lusse, 2025).

De bijstand alleen is te laag om een gezin met kinderen een toereikend inkomen te bieden (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021). Nederlandse huishoudens met een bijstandsuitkering moeten álle toeslagen vanuit de Rijksoverheid (zoals huurtoeslag, zorgtoeslag, kindgebonden budget en kinderbijslag) aanvragen om op een toereikend inkomen te komen, blijkt uit een analyse van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Het sociaal minimum is dus in principe toereikend, mits men alle landelijke regelingen benut, goed met geld omgaat, geen schulden heeft, geen andere hoge lasten heeft (zoals hoge zorg- of energiekosten) en in een sociale huurwoning woont. In de praktijk gebeurt dit lang niet altijd (zie paragraaf hieronder). In de periode 2023 tot en met 2025 zijn er bovendien diverse koopkrachtpakketten doorgevoerd, met name gericht op gezinnen, zoals verhogingen van het kindgebonden budget en de huurtoeslag (Kamerstukken II 2024/25, 26448 nr. 849).

3.2.2 *Het huidige toeslagen- en inkomensondersteuningssysteem is te complex en legt een grote verantwoordelijkheid bij burgers, wat leidt tot niet-gebruik*

Het Nederlandse toeslagen- en inkomensondersteuningssysteem is zeer complex en versnipperd, waardoor mensen moeite hebben om overzicht te houden en hun rechten te benutten. Zowel vanuit het Rijk als vanuit gemeenten zijn toeslagen en regelingen beschikbaar (Commissie Sociaal Minimum, 2023; Kool & Odekerken, 2025). Deze complexiteit leidt tot niet-gebruik van regelingen, terugvorderingen en problematische schulden, vooral bij mensen met wisselende inkomens of beperkte vaardigheden (ABDTopConsult, 2024; Franken, Kuiper, & Sanden, Bestaanszekerheid onder druk: de stand van zaken, 2022). Digitale aanvraagprocedures en ingewikkeld taalgebruik vergroten de drempel voor overzicht houden en aanvragen doen, zeker voor ouderen, migranten en mensen met lage administratieve vaardigheden (Plaisier, et al., 2025; Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024; Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025). Angst voor het maken van fouten versterkt bestaande drempels, waardoor gezinnen vaak geen hulp vragen of cruciale informatie missen (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025).

Ook de toegankelijkheid van informatie is beperkt, omdat veel gegevens alleen digitaal beschikbaar zijn en loketten per gemeente andere namen hanteren, wat extra verwarring geeft (Plaisier, et al., 2025). Regelingen verschillen per gemeente en inkomenscategorieën veranderen regelmatig, waardoor zowel ouders als professionals moeite hebben om overzicht te houden (Commissie Sociaal Minimum, 2023).

Deze onoverzichtelijkheid leidt ertoe dat mensen met meervoudige problemen vaak verdwalen in een doolhof van loketten en procedures, waardoor zij soms afzien van hulp (Plaisier, et al., 2025). Bovendien zijn criteria en kosten van regelingen vaak onduidelijk, wat onzekerheid en angst voor terugbetalingen veroorzaakt (Plaisier, et al., 2025). Zo is gebruik van lokale inkomensafhankelijke regelingen laag en is dit

niet te wijten aan een gebrek aan noodzaak, maar eerder aan bureaucratische drempels zoals het niet machtig zijn van de taal (Hovenkamp, et al., 2024).

Het huidige toeslagen- en inkomensondersteuningssysteem legt een zware verantwoordelijkheid bij burgers, terwijl juist de kwetsbare burgers moeite hebben om aan de eisen van zelfredzaamheid te voldoen (Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023; Sociaal-Economische Raad, 2023). De literatuur benoemt dat structurele hervormingen van het systeem nodig zijn, zoals vereenvoudigen en toegankelijker maken, het verminderen van afhankelijkheid van inkomen voor te ontvangen toeslag- en inkomensondersteuning om terugvorderingen te beperken, digitale barrières te verkleinen en proactieve ondersteuning te bieden (Commissie Sociaal Minimum, 2023; ABDTopConsult, 2024; Plaisier, et al., 2025).

3.2.3 Grote verschillen tussen gemeenten in inkomensregelingen en ondersteuning leiden tot rechtsongelijkheid

Gemeenten hebben in het Nederlandse decentrale stelsel veel verantwoordelijkheden op gebied van inkomensregelingen en ondersteuning hierbij. Zij hebben hierin veel beleidsvrijheid. Als gevolg hiervan verschillen gemeentelijke regelingen en ondersteuning sterk tussen gemeenten, zowel in toegang, uitvoering als in hoogte van inkomensafhankelijke regelingen (Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025; Olsthoorn, et al., 2020). Deze verschillen kennen oorsprong in de opbouw van de verzorgingsstaat en zijn versterkt door decentralisaties in het sociaal domein, waardoor gemeenten meer verantwoordelijkheid kregen (Plaisier, et al., 2025; Wallage & Simons, 2024). Onderzoek laat zien dat er tientallen varianten van regelingen bestaan, met verschillen tot € 200 per maand en inkomensgrenzen die uiteenlopen van 100% tot 150% van het sociaal minimum (Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025). Ook de toegang tot regelingen verschilt: sommige gemeenten hanteren soepelere regels, waar andere gemeenten striktere voorwaarden stellen (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024). Gemeentelijke beleidsvrijheid bij schuldhelpverlening en integrale ondersteuning zorgt eveneens voor ongelijkheid in bereik van personen en kwaliteit van hulp aan kwetsbare doelgroepen (ABDTopConsult, 2024; Talman, et al., 2023).

Verschillende studies signaleren dat deze verschillen leiden tot rechtsongelijkheid (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024; Wallage & Simons, 2024; Sociaal-Economische Raad, 2023). De Sociaal-Economische Raad pleit dan ook voor meer landelijke uniformering (Sociaal-Economische Raad, 2023). Opvallend is het gebruik van lokale regelingen: dit gebruik is laag (20 - 50% van de beoogde doelgroep) vergeleken met landelijke toeslagen (circa 90%), waardoor ongelijkheid tussen gebruikers en niet-gebruikers groeit (Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025). De literatuur beschrijft bij dit knelpunt enkel dat dit leidt tot rechtsongelijkheid en gaat niet expliciet in op de gevolgen op de aanpak van problemen van gezinnen.

3.3 Verkokering in wetgeving en financiering belemmert integrale ondersteuning

3.3.1 Door verkokering in beleid, uitvoering en financiering zorgt voor fragmentatie op Rijks- en gemeentelijk niveau

Het verkokerde stelsel waarin beleid, uitvoering en financiering langs gescheiden domeinen zijn georganiseerd, belemmert het integraal ondersteunen van gezinnen met meervoudige problematiek. Deze fragmentatie komt voort uit de historische opbouw van afzonderlijke wetten (Plaisier, et al., 2025).

Het huidige stelsel ingericht op efficiëntie binnen afzonderlijke domeinen, niet op samenhangende ondersteuning (Talman, et al., 2023; Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021). De decentralisatie heeft deze fragmentatie in veel gemeenten versterkt (Plaisier, et al., 2025). Gemeenten vertalen bovengenoemde fragmentatie namelijk naar een lokaal systeem waarin iedere afdeling eigen

budgetten, beleidsregels en doelen heeft, waardoor domeinoverstijgende hulpvragen weinig integraal worden opgepakt (Talman, et al., 2023; Plaisier, et al., 2025). De beleidsverschillen in de uitvoering van de verschillende wetten versterken uiteenlopende taakopvattingen en hinderen zo een gezamenlijke aanpak. (Plaisier, et al., 2025).

Er is politieke en bestuurlijke aandacht (zowel op Rijks- als op gemeentelijk niveau) voor deelproblemen die worden opgelost met quick wins die de oplossing voor de grote structurele problemen hindert (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024; Meij, et al., 2023). Maatschappelijke initiatieven richten zich hierdoor vaak uitsluitend op één aspect van een probleem, waardoor structurele oplossingen uitblijven en bestaansonzekerheid blijft bestaan (Broekhuizen & Van Geuns, 2022).

3.3.2 *Gescheiden financiering zorgt voor weinig bereidheid om te investeren in een project dat baten oplevert binnen een ander domein*

Daarnaast zien we in de literatuur dat de gescheiden financiering zorgt voor het zogenoemde wrong-pocket probleem. Investerings en baten landen vaak bij verschillende partijen (Inspectie der Rijksfinanciën, 2019). Partijen die investeren in passende ondersteuning, zoals gemeenten, zorgverzekeraars of het Rijk, zien de financiële voordelen van hun initiatief vaak bij andere partijen terechtkomen. Hierdoor zijn zij minder bereid om te financieren (Talman, et al., 2023; Inspectie der Rijksfinanciën, 2019). Ook tussen domeinen ziet de literatuur dit. Projecten kunnen vaak alleen vanuit een bepaald 'potje' gefinancierd worden als de baten binnen hetzelfde domein vallen (Inspectie der Rijksfinanciën, 2019).

Gemeenten richten zich daardoor vooral op kortetermijnoplossingen, terwijl maatschappelijke baten zoals minder uitkeringsafhankelijkheid en lagere zorgkosten pas op lange termijn zichtbaar worden (Talman, et al., 2023; Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Inspectie der Rijksfinanciën, 2019). Maatschappelijke kosten-batenanalyses laten echter zien dat maatwerk en integrale aanpak bij multiproblematiek grote opbrengsten opleveren (Inspectie der Rijksfinanciën, 2019). Onderzoek van het Instituut voor Publieke Waarden naar de eigen Doorbraakmethode waarbij doorbraakplannen geanalyseerd en afgezet zijn tegen scenario's van maatschappelijke kosten en baten, laat bijvoorbeeld zien dat het afkopen van schulden door gemeenten besparingen oplevert op verschillende gebieden zoals, de Wmo, de Jeugdwet, de WIA, de Wlz en de Zvw (Kruiter, Snuverink, Meiberg, & Munneke, 2024).

Experts pleiten in de literatuur voor financieringsstructuren waarin partijen die baat hebben bij preventie, zoals zorgverzekeraars en rijksoverheid, meebetalen, en voor beleidsvormen die meer flexibiliteit en ruimte bieden voor creatieve oplossingen (Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021; Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023).

3.3.3 *Professionals werken beperkt integraal door de verkokering*

Horizontale en verticale schotten in wetgeving en financiering zorgen ervoor dat hulpverlening langs elkaar heen werkt, waardoor mensen met complexe problemen tussen wal en schip kunnen vallen (Kroeze, Frencken, Niessen, & De Nooijer, 2023). Professionals richten zich op deelproblemen in plaats van op samenhangende integrale oplossingen, wat de effectiviteit van hulpverlening vermindert (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021) en aanbieders demotiveert om samen integrale zorg te organiseren (Plaisier, et al., 2025). Zij hebben onvoldoende zicht op het aanbod in andere domeinen, waardoor integraal werken lastig is (Plaisier, et al., 2025; Talman, et al., 2023). Een voorbeeld hiervan is de overgang van jeugdzorg naar de Wmo waarbij beleidsmedewerkers in het onderzoek Anderson Elffers Felix (2024) aangeven dat betrokkenen vanuit eigen taakopvattingen naar een casus kijken waardoor een integraal beeld van de casus mist.

Onzekerheid over wie welke zorg betaalt, vertraagt bovendien het bieden van passende ondersteuning bij complexe vraagstukken die meerdere domeinen raken (Jonkman, Brock, Britt, & De Winter-Kocak, 2021). Ook belemmert het verkokerde declaratiesysteem de samenwerking tussen professionals, omdat tijd voor overleg niet eenvoudig kan worden vergoed, waardoor integrale zorg vaak afhankelijk blijft van tijdelijke pilots (Plaisier, et al., 2025; Talman, et al., 2023).

Ontschotte financiering en ontkokering zijn noodzakelijk om integrale hulp mogelijk te maken, maar dit vergt andere wet- en regelgeving, flexibiliteit in budgetten en andere organisatievormen om zo aan te sluiten bij complexe levenssituaties en ruimte te bieden voor creatieve oplossingen (Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024; Kroeze, Frencken, Niessen, & De Nooijer, 2023). Daarbij is het belangrijk dat beleid ruimte biedt voor diversiteit in gezinsvormen en maatwerk, zodat niet alleen traditionele gezinnen toegang hebben tot ondersteuning en ongelijkheid wordt tegengegaan (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025). Ervaringsdeskundigen benadrukken dat een integrale aanpak nodig is om te voorkomen dat inwoners van loket naar loket worden gestuurd, en pleiten voor één aanspreekpunt met zowel overzicht als specialistische kennis, ondersteund door voldoende middelen en beslissingsruimte (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024). Er zijn voorbeelden van ontschotte financieringsconstructen zoals maatwerkbudgetten bij gemeenten of wijkbudgetten waarbij meerdere organisaties samen het budget financieren (Talman, et al., 2023). We zijn in deze literatuurstudie geen onderzoeksresultaten tegengekomen op het gebied van ontschotte financiering.

3.3.4 Overgangen tussen domeinen, zoals van jeugd- naar volwassenenzorg, veroorzaken discontinuïteit en hiaten in ondersteuning door gescheiden financiering en gebrek aan integraal beleid

Bij overgangen tussen domeinen, zoals van Wmo naar Wlz of van Jeugdwet naar Wmo, verschuiven financiering en verantwoordelijkheden (Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023; Plaisier, et al., 2025). Met name de overgang van 18- naar 18+ krijgt in de literatuur veel aandacht. Jeugdhulp stopt vrij abrupt rond het achttiende levensjaar met uitzondering van de verlengde Jeugdwet. Gemeenten en professionals geven aan dat de overgang naar andere hulp vaak niet tijdig wordt voorbereid, waardoor jongeren zonder passend vervolgplan of ondersteuning komen te zitten (Andersson Elffers Felix, 2024). Professionals zien dit als een desinvestering: ondersteuning voor de jongere waar eerder in is geïnvesteerd wordt onvoldoende benut of gaat verloren als de jongeren overgaan naar de volwassenenzorg (Lazeroms, Polman, De Zwart, Van Ark, & Ter Haar, 2025; Andersson Elffers Felix, 2024). Gemeenten signaleren dat gescheiden financieringsstromen en gebrek aan integraal beleid leiden tot discontinuïteit en schrijnende situaties waarin jongeren tussen wal en schip vallen (Andersson Elffers Felix, 2024). Ook bij andere levensgebeurtenissen, zoals dementie of overgang naar de Wlz, ontstaan tijdelijke problemen door schotten tussen domeinen, waardoor zelfs mensen zonder complexe problematiek ondersteuning verliezen (Kroeze, Frencken, Niessen, & De Nooijer, 2023).

3.3.5 Burgers raken verdwaald in een systeem met verschillende loketten en ondersteuning op deelproblemen

Voor burgers betekent de verkokering dat zij te maken krijgen met een complex systeem waarin hulpvragen verspreid raken over meerdere instanties, elk met eigen criteria en procedures. Zij moeten voor verschillende hulpvragen bij uiteenlopende loketten aankloppen. Dit leidt tot stress, angst voor terugvorderingen en het risico dat mensen hulp mijden of tussen wal en schip vallen waardoor problemen verergeren (Plaisier, et al., 2025). Gezinnen met complexe problemen krijgen vaak te maken met meerdere professionals uit verschillende organisaties gericht op verschillende leefdomeinen of leden van het gezin (Lusse, 2025). Daarbij spelen personeelwisselingen ook een rol (zie paragraaf 3.4.2). Voor gezinnen met multiproblematiek is het huidige systeem vaak ontoereikend, omdat professionals geen

mandaat hebben om domeinoverschrijdend te handelen en middelen ontbreken voor oplossingen buiten bestaande kaders (Andersson Elffers Felix, 2024).

3.4 Preventie, toegankelijkheid van hulp en samenwerking schieten nog tekort

3.4.1 *Beleid is nog onvoldoende ingericht op preventie en vroegsignalering, waardoor problemen escaleren*

Beleid is nog onvoldoende gericht op preventie en vroegsignalering. Veel ondersteuning is reactief en outreachend werken komt vaak niet van de grond door tijdsdruk, personeelstekorten, het uitgangspunt dat burgers zelfredzaam moeten zijn en het *wrong-pocket*-probleem (Plaisier, et al., 2025). Outreachende preventieve benaderingen, waarbij professionals actief contact zoeken en tijdelijk de regie overnemen, blijken cruciaal om zorgmijders en personen die niet de juiste zorg krijgen te bereiken en escalatie van problemen te voorkomen (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024). Vroegtijdig ingrijpen en huisbezoeken helpen het opbouwen van een vertrouwensband, voorkomen crisissituaties en werken kostenbesparend doordat duurdere zorg wordt voorkomen (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021). Scholen spelen hier een belangrijke rol in door signalen op te vangen en ouders te wijzen op voorzieningen, wat een doorgaande lijn in ondersteuning mogelijk maakt (Vaessen, et al., 2023). Gemeenten proberen responsiever te werken door proactief contact te leggen en maatwerk te bieden, maar implementatie kost veel tijd en vraagt om duidelijke definities en interne afstemming (Blom, Jenster, Jongerius, & Kluft, 2023).

3.4.2 *Informele netwerken en organisaties worden onvoldoende benut door professionals en beleid*

Onderzoek naar informele organisaties en netwerken - organisaties en netwerken niet georganiseerd door officiële professionele instanties, zoals buurtinitiatieven, vrijwilligersorganisaties en een netwerk van familie, vrienden of kennissen - laat zien dat zij naast individuele ondersteuning ook gemeenschapsvormende activiteiten bieden, wat bijdraagt aan het doorbreken van isolement en het versterken van sociale netwerken (Lusse, 2025). Professionals binnen het sociaal domein benutten informele netwerken echter onvoldoende, mede door tijdgebrek, bureaucratische druk en een focus op acute problematiek, waardoor preventieve samenwerking met informele partijen nauwelijks van de grond komt (Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021). Op wijkniveau blijkt samenwerking sterk afhankelijk van sleutelpersonen en ontbreekt vaak structurele regie, waardoor informele organisaties niet vanzelfsprekend worden betrokken (Lusse, 2025). Beleidsfocus ligt vooral op het mobiliseren van bestaande netwerken rond individuen en minder op structurele versterking van steunnetwerken op wijkniveau waarop mensen kunnen aanhaken (Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023). Daarnaast is er sprake van organisatorische instabiliteit: informele organisaties hebben een onzekere financiële basis (Lusse, 2025).

Het onvoldoende benutten van informele netwerken heeft ook gevolgen voor gezinnen in kwetsbare posities. Allereerst blijven zij vaak verstoken van laagdrempelige, langdurige steun die juist informele organisaties kunnen bieden, waardoor isolement en stress toenemen (Lusse, 2025; Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021).

Bovendien versterkt het ontbreken van een stevig sociaal netwerk de ongelijkheid: gezinnen die het meest kwetsbaar zijn, beschikken over het minste *bonding, bridging en linking capital*¹, waardoor zij zowel informele als formele hulp moeilijker bereiken (Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023). Bij veel

¹ Met *bonding capital* bedoelt het document sterke (horizontale) banden tussen mensen, zoals familierelatief of vriendschappen. *Bridging capital* gaat over zwakkere sociale banden, gericht op praktische steun. *Linking capital* gaat over instantiekapitaal: de mate waarin mensen verbindingen aan kunnen gaan met instanties.

gezinnen ontbreekt een krachtig netwerk of is het netwerk niet in staat langdurige of intensieve ondersteuning te bieden, soms is er zelfs sprake van negatieve invloed van het netwerk of overbelasting van mantelzorgers (Plaisier, et al., 2025). Beleid en praktijk gaat juist uit van het idee dat gezinnen steun kunnen vinden in hun eigen netwerk, maar dit blijkt dit in werkelijkheid dus vaak niet haalbaar. Het dominante mensbeeld van de zelfredzame burger, dat veronderstelt dat mensen zelf hun netwerk inschakelen voordat zij formele hulp vragen is niet realistisch voor groepen met beperkte vaardigheden, zoals laaggeletterden, mensen met een verstandelijke beperking of gezinnen in armoede (Plaisier, et al., 2025).

Beleidsdocumenten, zoals de Hervormingsagenda Jeugd, benadrukken het belang van samenwerking tussen formele en informele hulp. De drijfveer hierachter is echter vaak formele hulp te kunnen verminderen door meer op informele steun te leunen. Onderzoek laat zien dat informele en formele hulp twee verschillende, gelijkwaardige vormen van ondersteuning zijn, die elkaar niet vervangen maar aanvullen. Juist wanneer formele hulp afneemt, kan het sociale netwerk een blijvende bijdrage leveren aan het welzijn van gezinnen en jongeren (Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023).

3.5 Gebrek aan continuïteit in aanbod en personeel beïnvloedt kwaliteit van ondersteuning

3.5.1 *Door tijdelijke financiering en een hoog personeelsverloop wisselt het aanbod en de professional regelmatig*

De literatuur beschrijft het gebrek aan continuïteit als knelpunt in de hulp en ondersteuning aan gezinnen in een kwetsbare positie. We zien twee redenen waardoor continuïteit ontbreekt. Ten eerste door tijdelijke financiering. Veel hulp en ondersteuning vindt plaats via tijdelijke pilots en programma's (Talman, et al., 2023; Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025; Andersson Elffers Felix, 2024). Daarnaast zorgen aanbestedingen ervoor dat zorg- en welzijnspartijen eens in de zoveel jaar wisselen. Hierdoor verandert het hulp- en ondersteuningsaanbod dat voor inwoners beschikbaar is regelmatig. (Lusse, 2025; Plaisier, et al., 2025). Ten tweede, naast wisselend aanbod, zorgen ook personele wisselingen voor een gebrek aan continuïteit. Binnen het sociaal domein is het personeelsverloop hoog. Dit zorgt ervoor dat de professional die het gezin helpt en ondersteunt regelmatig verandert (Lusse, 2025; Talman, et al., 2023; Plaisier, et al., 2025; Meij, et al., 2023).

3.5.2 *Het gebrek aan continuïteit zorgt voor onzekerheid, het elke keer moeten opbouwen van de vertrouwensband en minder integraliteit*

Wisselingen in aanbod en professionals hebben impact op zorg- en welzijnsorganisaties, de professional, de hulpontvanger en samenwerkende partijen wat de kwaliteit van de hulp en ondersteuning hindert. Voor zorg- en welzijnsorganisaties is het vanwege periodieke aanbestedingen onzeker of zij hun hulp en ondersteuning kunnen en mogen voortzetten (Lusse, 2025; Mak, Wesseling, Feron, Sieckelink, & Custers, 2025). Zij kunnen hierdoor geen langetermijnplannen maken (Vaessen, et al., 2023) en hun personeel geen zekerheid bieden. Dit maakt het lastig goede professionals te vinden en te behouden (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025).

De kwaliteit van de ondersteuning komt ook onder druk te staan door de wisselende professionals. Bij iedere personele wisseling moet opnieuw een vertrouwensband opgebouwd worden en de professional het gezin en diens hulpvraag opnieuw leren kennen. De literatuur geeft aan dat het opbouwen van een vertrouwensband cruciaal is om goede ondersteuning te kunnen bieden. Bovendien zorgen de wisselingen in de ondersteuning en professionals voor frustratie en wantrouwen bij de hulpontvangers. Zij moeten bij elke nieuwe professional hun verhaal opnieuw vertellen en zich openstellen (Lusse, 2025; Andersson Elffers Felix, 2024).

Daarbij kost het opbouwen van een vertrouwensband tijd. Bij elke personele wisseling is tijd nodig voor de hulp en ondersteuning weer net zo effectief was als bij de vorige professional (Lusse, 2025; Plaisier, et al., 2025; Andersson Elffers Felix, 2024; Lusse & Kassenberg, 2021; Meij, et al., 2023). Ook gaat bij elke personele wisseling praktijkervaring en kennis verloren (Meij, et al., 2023; Plaisier, et al., 2025). Het kost tijd voordat de nieuwe professional de hulpvraag van het gezin volledig begrijpt en scherp heeft (Plaisier, et al., 2025).

Tot slot schetst de literatuur dat het gebrek aan continuïteit ook de samenwerking tussen verschillende organisaties die betrokken zijn op het gezin belemmert. Professionals moeten elkaar, maar ook het zorglandschap, leren kennen en dat kost tijd. Om integrale hulpverlening (zie ook paragraaf 3.2) te realiseren, zijn een goede verbinding en samenwerking tussen organisaties en professionals nodig (Lusse, 2025; Talman, et al., 2023).

3.5.3 *Personeelstekort zorgt voor wachttijden en minder tijd per gezin*

Binnen de zorg en het sociaal domein is het personeelstekort groot en de afgelopen jaren toegenomen (Plaisier, et al., 2025). Een aantal documenten gaat in op de gevolgen van het personeelstekort. De werkdruk en caseload zijn hoog doordat te weinig mensen te veel hulpvragen moeten oppakken (Plaisier, et al., 2025). Het personeelstekort zorgt er bovendien voor dat professionals minder tijd hebben per gezin wat de kwaliteit van de zorg vermindert (Plaisier, et al., 2025). Daarnaast zorgt het personeelstekort voor wachttijden waardoor gezinnen niet gelijk (passende) ondersteuning kunnen krijgen (Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025).

3.6 *Mensen ervaren psychosociale drempels bij het zoeken van hulp*

3.6.1 *Cultuur van wantrouwen richting de overheid en instanties belemmert mensen om hulp te zoeken*

Veel literatuur gaat in op een gebrek aan vertrouwen in de overheid en hulporganisaties in Nederland. De doelgroep van dit onderzoek staat over het algemeen wantrouwend tegenover de overheid en hulporganisaties (Lusse, 2025; Plaisier, et al., 2025; Odekerken & Van de Bunt, 2024; Talman, et al., 2023; Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021; Kool & Odekerken, 2025; Broekhuizen & Van Geuns, 2022; Engbersen & Omlo, 2020; Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025).

De oorzaak van het wantrouwen verschilt, maar zit diepgeworteld in de Nederlandse samenleving. Fikrat-Wevers, et al. (2025) geeft aan dat vervelende ervaringen met de overheid en/of hulporganisaties, zoals de toeslagenaffaire, zorgen voor dit wantrouwen. Schaamte en wantrouwen (na de toeslagenaffaire) versterken bestaande drempels om hulp te vragen, waardoor gezinnen dit vaak niet doen of cruciale informatie missen (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025; Commissie Sociaal Minimum, 2023). Ook wachtlijsten en het regelmatig doorverwijzen van de ene naar de andere hulporganisatie schaden het vertrouwen van hulpontvangers (Lusse, 2025).

Daarnaast beschrijft Plaisier, et al. (2025) dat vertrouwen daalt wanneer burgers eerder in hulpverlening hebben ervaren dat er niet naar hen wordt geluisterd. Ook helpt het niet wanneer verschillende hulpverleners verschillende informatie geven. Ten derde stelt het rapport dat burgers hun vertrouwen verliezen wanneer verschillende zorgorganisaties (bijvoorbeeld vanuit de Wmo en de Zvw) naar elkaar wijzen om hulpverlening te bieden. Hierdoor krijgt de burger niet gelijk hulp en raakt hij of zij verstrikt in een juridische strijd tussen organisaties. Kool en Odekerken (2025) beschrijven dat mensen met een migratieachtergrond vaak vanuit hun cultuur geleerd hebben de overheid en hulporganisaties te wantrouwen. Daarnaast geven ouders hun eigen wantrouwen door aan hun kinderen (Odekerken,

Sondeijker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021). Tot slot kan structurele armoede gepaard gaan met een tekort aan gevoelens van basisveiligheid en basisvertrouwen, wat ook zorgt voor wantrouwen in de overheid en zorgorganisaties (Engbersen & Omlo, 2020).

Het gevolg van wantrouwen in de overheid en hulporganisaties is dat mensen minder snel hulp zoeken. De drempel is hoog om naar de gemeente of een hulporganisatie te stappen (Lusse, 2025; Plaisier, et al., 2025; Broekhuizen & Van Geuns, 2022; Kool & Odekerken, 2025; Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025). Ook zorgt het wantrouwen voor niet-gebruik van inkomensvoorzieningen (Commissie Sociaal Minimum, 2023; Custers, 2023). Daarnaast leeft de angst om in beeld te komen bij de overheid (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025). Voor ouders met kinderen geldt dat ze bang zijn dat hun kinderen uithuisgeplaatst worden wanneer zij hulp zoeken (Lusse, 2025). Doordat mensen geen hulp zoeken, blijven zij uit beeld of komen ze pas in beeld als de problemen veel groter zijn. Dit zorgt ervoor dat zwaardere ondersteuning nodig is die eerder vermeden had kunnen worden (Engbersen & Omlo, 2020).

3.6.2 *Schaamte en stigma zorgen ervoor dat mensen geen hulp opzoeken*

Schaamte en stigma vormen knelpunten in de ondersteuning aan gezinnen in een kwetsbare positie. Veel mensen met (financiële) problemen schamen zich voor hun situatie. (Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025; Madern, et al., 2024; Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024; Vaessen, et al., 2023; Odekerken, Sondeijker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021; Lusse & Kassenberg, 2021; Boerman, Donselaar, & Goudsmit, 2021; Odekerken, Sarti, Blokland, & Sondeijker, 2020). Deze schaamte heeft verschillende gevolgen. Zo verbergen mensen hun problemen voor het eigen sociale netwerk. Mensen trekken zich terug uit hun netwerk en bespreken hun problemen niet waardoor zij en hun problemen steeds verder uit beeld raken (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024; Lusse & Kassenberg, 2021; Madern & Van der Meulen, 2019; Pharos, 2025; Save the Children Nederland & Unicef, 2025). Ook kunnen mensen plekken mijden waar het probleem zichtbaar wordt, bijvoorbeeld de supermarkt. Dit zorgt voor verdere sociale uitsluiting (Madern, et al., 2024; Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024).

Als mensen al in beeld zijn bij hulporganisaties verbloemen ze vaak hun situatie vanwege schaamte. Ze durven of willen hun problemen niet blootleggen (Odekerken, Sondeijker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021; Lusse & Kassenberg, 2021; Odekerken, Sarti, Blokland, & Sondeijker, 2020; Kool & Odekerken, 2025; Odekerken, Out, & Stravenuiter, 2023; Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025). Bij het ontbreken van een vertrouwensband tussen hulpverlener en hulpontvanger delen de hulpontvangers nog minder van de eigen situatie en blijven problemen buiten beeld (Odekerken, Out, & Stravenuiter, 2023; Vaessen, et al., 2023).

Daarnaast zoeken mensen vanwege schaamte geen hulp bij officiële instanties (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024; Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025; Muskens, et al., 2023; Odekerken, Sondeijker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021; Vaessen, et al., 2023). Mensen mijden plekken waar hulp te vinden is (Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025; Madern, 2020). Enerzijds omdat ze zich schamen ten opzichte van de hulpverleners, anderzijds omdat ze zich schamen ten opzichte van hun eigen netwerk. Ze willen niet herkend worden bij een plek of persoon die bekendstaat om het verlenen van hulp (Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025; Madern, 2020). Vaessen, et al. (2023) beschrijft bijvoorbeeld dat ouders liever hulp zoeken buiten de school of wijk omdat ze daar niet herkend worden.

Mensen blijven lang rondlopen met de problemen en stellen een hulpvraag uit. Hierdoor kunnen de problemen verergeren (Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025; Mulder, Mateman, Van

Burik, & Van der Sanden, 2024; Boerman, Donselaar, & Goudsmit, 2021; Lusse & Kassenberg, 2021; Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021). Mensen denken dat ze hun problemen 'zelf moeten oplossen' (Madern & Van der Meulen, 2019; Odekerken, Out, & Stravenuiter, 2023), ook doordat veel beleid gericht is op zelfredzaamheid (zie paragraaf 3.1.2). Daarnaast kan schaamte ervoor zorgen dat mensen zich niet aanmelden wanneer hulp actief wordt aangeboden, bijvoorbeeld voor een bepaalde regeling op school of een nieuwe pilot (Madern, et al., 2024; Muskens, et al., 2023). Mensen zijn bang om een 'label' te krijgen. De meeste mensen met financiële problemen willen bijvoorbeeld niet als 'arm' of 'hulpbehoevend' worden gezien (Madern, et al., 2024; Vaessen, et al., 2023; Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021). Hulpverlening kan als stigmatiserend worden ervaren, bijvoorbeeld wanneer duidelijk wordt gemaakt dat de hulp voor arme mensen of kinderen is. Dit zorgt ervoor dat mensen geen hulp opzoeken (Vaessen, et al., 2023). Daarnaast leidt het bij projecten of interventies gericht op een bepaalde doelgroep tot niet-gebruik. Mensen willen niet tot de doelgroep behoren, dus melden zich niet aan (Madern, et al., 2024; Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021).

3.6.3 *Stress zorgt dat mensen met geldzorgen geen mentale ruimte hebben om hulp op te zoeken*

Mensen die leven met geldzorgen ervaren over het algemeen veel stress vanwege hun problemen (Odekerken, Out, & Stravenuiter, 2023; Boerman, Donselaar, & Goudsmit, 2021). Stress zorgt ervoor dat mensen weinig ruimte hebben in hun hoofd om problemen aan te pakken en hulp te zoeken. Stress verhoogt de drempel om hulpverlening op te zoeken (Odekerken & Van de Bunt, 2024; Boerman, Donselaar, & Goudsmit, 2021; Pharos, 2023; Sociaal-Economische Raad, 2023). Zeker als die hulp lastig vindbaar is hebben mensen met stress hier beperkt ruimte voor (zie paragraaf 3.2.2). Daarnaast zorgt het ervoor dat mensen officiële instanties mijden (Custers, 2023). Daarnaast ervaren mensen met geldzorgen 'systeemstress'. Dit is stress die ontstaat omdat je voelt dat je niet binnen het systeem past en vastloopt binnen het systeem. Ook deze stress zorgt voor mentale belasting. Daarnaast zorgt het ervoor dat mensen officiële instanties mijden en geen hulp zoeken (Custers, 2023).

3.7 Overige knelpunten

De bovenstaande knelpunten komen veelvuldig voor in de onderzochte literatuur. Daarnaast is er een aantal knelpunten dat een enkele keer in de literatuur genoemd wordt:

- a. Hulpontvangers ervaren soms een gebrek aan autonomie en regie tijdens het hulptraject. Ze voelen zich niet serieus genomen en gehoord wanneer zij hun wensen en behoeften delen met professionals. Dit zorgt ervoor dat ze afhaken en geen hulp meer willen krijgen van officiële instanties (Odekerken & Van de Bunt, 2024; Andersson Elffers Felix, 2024; Meij, et al., 2023).
- b. Veel ondersteuning is gericht op zelfredzaamheid. Het doel is om mensen zelfredzaam te maken. Dit zorgt ervoor dat op het moment dat het doel bereikt is de ondersteuning wegvalt. Dit kan te snel zijn, waardoor mensen terugvallen. Het biedt rust aan gezinnen als de ondersteuning stabiel blijft (Lusse, 2025; Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024; Inspectie der Rijksfinanciën, 2019).

4 Werkzame mechanismen

4.1 Werkzame mechanismen in de literatuur komen voort vanuit de gesignaleerde knelpunten, effecten worden bijna niet in kaart gebracht

Dit hoofdstuk gaat in op werkzame mechanismen in de aanpak voor gezinnen in een kwetsbare positie. In de onderzochte literatuur zien we verschillende mechanismen terugkomen. Deze komen veelal voort vanuit gesignaleerde knelpunten in de onderzoeken. De werkzame mechanismen in dit hoofdstuk grijpen dan ook veelal terug op de knelpunten uit hoofdstuk 3. Een gevolg hiervan is dat de werkzame mechanismen in de onderzochte literatuur niet gebaseerd zijn op experimenteel onderzoek, maar voortkomen uit een analyse van de knelpunten. Enkel wanneer de onderzoeken een bepaalde pilot evalueren of monitoren zien we aandacht voor de resultaten van een bepaalde aanpak. Ook hierin zien we het structureel meten van resultaten echter zeer beperkt terug. Het is daarom niet mogelijk om vanuit de deskresearch te bepalen welke werkzame mechanismen het meeste opleveren in de aanpak voor gezinnen in een kwetsbare positie. Wel benoemen we in de paragrafen hieronder de gemeten effecten en daarmee hoe kansrijk een interventie is wanneer deze in de literatuur te vinden is.

We zien bovendien dat bepaalde werkzame mechanismen meer voorkomen in de literatuur dan andere. Acht werkzame mechanismen komen voor in het merendeel van de literatuur. Deze hebben we als aparte paragraaf opgenomen. We sluiten het hoofdstuk af met een aantal werkzame mechanismen die in mindere mate voorkomen. De werkzame mechanismen bevinden zich op verschillende niveaus. Soms is het Rijk hiervoor aan zet, soms zijn dit gemeenten of individuele professionals. Tabel 2 toont een overzicht van de werkzame mechanismen en op welk niveau deze zich bevindt en welk type werkzaam mechanisme het is. Ook geeft de tabel weer of het werkzaam mechanisme terugkomt in de voorbereidende analyse van de werkgroep.

Werkzaam mechanisme	Niveau	Type	In analyse?
<i>Vindplaatsen (zoals de school) kunnen de brug tussen verschillende domeinen maken</i>	- Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning - Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod	Systeem	Ja
<i>Benutten van informele netwerken en initiatieven in de buurt verlaagt drempel tot hulp</i>	- Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning - Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod	Systeem	Ja
<i>Een vaste steunfiguur, sleutelfiguur of aanspreekpunt is belangrijk voor continuïteit, vertrouwen en het voorkomen van versnippering in ondersteuning</i>	Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod	Systeem	Ja
<i>Preventie, vroegsignalering en educatie zorgen voor een effectieve aanpak voor de doelgroep</i>	- Rijk: wetgeving en financieringsstromen - Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning - Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod	Systeem	Ja
<i>Domeinoverstijgende, integrale en langlopende programma's lossen knelpunten van beperkte integraliteit en continuïteit op</i>	- Rijk: wetgeving en financieringsstromen - Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning	Systeem	Ja
<i>Inzet van ervaringsdeskundigen verbetert beleid en verlaagt drempel tot hulp</i>	- Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning - Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod	Systeem	Nee
<i>Nazorg en/of waakvlambegeleiding biedt rust voor de hulpontvanger en zorgt ervoor dat de hulpbieder een 'vinger aan de pols' kan houden</i>	- Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning - Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod	Systeem	Nee
<i>Door het sociale netwerk te versterken, kunnen gezinnen elkaar steunen en verergeren problemen niet</i>	- Gemeenten: beleidsvrijheid in het vormgeven van toegang, regelingen en ondersteuning - Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod - Individueel: opbouwen sociaal netwerk	Systeem	Nee
<i>Een positieve houding en focus op successen in de ondersteuning dragen bij aan meer zelfvertrouwen en veerkracht bij de hulpvrager</i>	Uitvoering: inrichting hulp- en ondersteuningsaanbod	Cultuur	Nee

Tabel 2. Overzicht werkzame mechanismen vanuit de literatuur met het niveau van het en type werkzaam mechanisme en of dit vanuit de analyse van de werkgroep naar voren kwam

4.2 Toegankelijke en vertrouwde locaties dragen bij aan preventie en hoger gebruik aan hulp

4.2.1 *Vindplaatsen (zoals de school) kunnen de brug tussen verschillende domeinen maken*

Veel literatuur ziet het benutten van vindplaatsen als werkzaam mechanisme om bepaalde knelpunten in de aanpak van kwetsbare gezinnen te verminderen. Het meest genoemde voorbeeld hierin is de school, maar ook andere plekken zoals de kinderopvang komen naar voren. Scholen en andere lokale voorzieningen kunnen namelijk fungeren als vaste plekken waar brede hulp fysiek en organisatorisch kan samenkomen (Mak, Schoorl, , & Vos, 2024; Talman, et al., 2023; Odekerken, Sarti, Blokland, & Sondejker, 2020). In diverse documenten wordt benadrukt dat samenwerking tussen onderwijs, zorg, welzijn en gemeente op deze locaties kan plaatsvinden, wat de integrale aanpak kan versterken (Inspectie der Rijksfinanciën, 2019; Hanrath, Herberg, & Donker, 2023; Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2021). Voorbeelden die de literatuur noemt zijn het organiseren van koffieochtenden voor ouders of het inrichten van een ouderkamer op school (Bles & De Wolf, 2024; Odekerken, Sarti, Blokland, & Sondejker, 2020; Vrooman, Josten, Hoff, Putman, & Wildeboer Schut, 2018; Mak, Schoorl, , & Vos, 2024), de aanwezigheid van jongerenwerkers op scholen (Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025) en het bieden van ggz of jeugdhulp op school (Andersson Elffers Felix, 2024; Ogink & Gijze, 2019). Door ondersteuning en laagdrempelige hulp aan te bieden op de schoollocatie is de drempel richting hulp lager en worden meer mensen bereikt.

Daarnaast noemt de literatuur de inzet van een brugfunctionaris als voorbeeld van hoe dit kan worden vormgegeven. Een brugfunctionaris vormt een schakel tussen school, ouders en hulpverleners, die problemen vroegtijdig signaleert en de samenwerking tussen onderwijs en zorg ondersteunt (Jonkman, Brock, Britt, & De Winter-Kocak, 2021; Jungmann, Wesdorp, & Duinkerken, 2015). Deze persoon maakt de verbinding tussen de school- en thuisomgeving van kwetsbare leerlingen en werkt hierin samen met verschillende organisaties in het sociaal domein (Bles & De Wolf, 2024).

Ook kunnen scholen fungeren als centrale plek voor signalering, verbinding en ondersteuning. Laagdrempelige ontmoetingsplekken op scholen maken het mogelijk signalen van kwetsbare kinderen en gezinnen vroegtijdig op te vangen en bieden een infrastructuur voor integrale ondersteuning (Lusse & Kassenberg, 2021; Engbersen & Omlo, 2020; Commissie Sociaal Minimum, 2023). Scholen zien kinderen dagelijks en kunnen daardoor signalen van problemen oppikken. Ook kunnen zij ouders en kinderen vervolgens doorverwijzen naar ondersteuning (Boerman, Donselaar, & Goudsmit, 2021; Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025).

Tot slot benoemt de literatuur dat scholen in hun aanbod ook kunnen bijdragen aan integrale hulpverlening. Voorbeelden zijn schoolprogramma's en oudertrainingen die bijdragen aan de integratie van hulp- en onderwijsaanbod (Hanrath, Herberg, & Donker, 2023; Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021).

4.2.2 *Benutten van informele netwerken en initiatieven in de buurt verlaagt drempel tot hulp*

Naast formele instellingen worden ook buurthuizen, wijkcentra en informele netwerken benoemd als kansrijke plekken voor vroege signalering en effectieve ondersteuning (Save the Children Nederland & Unicef, 2025; Speetjens, Vink, Hoex, Vlaardingebroek, & Balledux, 2022). In verschillende documenten zoals Engbersen & Omlo (2020), Desain (2025) en Landstra & Voogt (2024) wordt benadrukt dat deze informele netwerken en plekken toegang bieden tot gezinnen die minder zichtbaar zijn in formele structuren. De inzet van informele netwerken versterkt bovendien de lokale verankering van ondersteuning

en zorgt ervoor dat diensten dicht bij het gezin en de leefomgeving plaatsvinden, waardoor de samenwerking tussen domeinen wordt versterkt (Vrooman, Iedema, & Boelhouwer, 2025).

Ten tweede kunnen informele netwerken en plekken de drempel naar hulp verlagen. Zij slagen er vaak beter in (snel) een vertrouwensband op te bouwen met de doelgroep dan formele instanties. Informele netwerken en plekken kunnen hierdoor de psychosociale knelpunten beschreven in paragraaf 3.6 helpen overbruggen. Dat informele netwerken en plekken hierin slagen, heeft verschillende oorzaken:

- a. De organisaties hebben vaak een sterke binding met de wijk.
- b. Hun voornaamste doel is het helpen van de mensen. Zij worden minder gedreven vanuit beleid en systeem.
- c. Zij weten en durven beter de randen van het systeem op te zoeken en om bureaucratische obstakels heen te werken. Dit zorgt voor snellere en effectievere hulpverlening.
- d. De medewerkers van informele organisaties zijn vaker zelf ervaringsdeskundig (zie ook paragraaf 4.6) en hebben vaak een gedeelde etniciteit, taal of cultuur wat bijdraagt aan het opbouwen van een vertrouwensband.

Informele netwerken en plekken kunnen gezinnen vervolgens helpen om de stap richting formele hulp te maken (Landstra & Voogt, 2024).

Daarnaast vormen deze informele netwerken en initiatieven ook een plek waar gelijkgestemden elkaar kunnen vinden. Mensen met vergelijkbare problematiek komen elkaar tegen. Dit kan bijdragen aan het opbouwen van een sociaal netwerk (zie ook paragraaf 4.8) en het minder alleen voelen in de problematiek (Engbersen & Omlo, 2020; Bucx, Kadrouh-Oumany, De Klerk, & Van den Berg, 2025).

4.3 Een vaste steunfiguur, sleutelfiguur of aanspreekpunt is belangrijk voor continuïteit, vertrouwen en het voorkomen van versnippering in ondersteuning

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 vormt de wisseling en variatie in organisaties en contactpersonen waarmee gezinnen te maken krijgen een knelpunt in de aanpak. Het inzetten van een vaste steunfiguur of aanspreekpunt kan bijdragen aan het verminderen van dit knelpunt. Dit draagt namelijk bij aan continuïteit en vertrouwen in de ondersteuning (Lusse & Kassenberg, 2021; Mak, Wesseling, Feron, Sieckelinck, & Custers, 2025; Vaessen, et al., 2023). Een voorbeeld uit de literatuur dat meermaals terugkomt is de inzet van een vaste begeleider of mentor voor jongeren, los van de gemeentelijke structuren. Jongeren hebben vaak te maken met veel levensveranderingen, bijvoorbeeld verhuizingen. Een begeleider die langdurig betrokken blijft, kan bijdragen aan continuïteit in de ondersteuning, het behouden van het vertrouwen in de ondersteuning door de jongere en ondersteuning die aansluit op de behoefte van de jongere (AEF, 2024; Odekerken, 2023; Save the Children, 2007; Bles & de Wolf, 2024; Iedema, 2021; Jonkman, Brock, Britt, & de Winter-Kocak, 2021).

Andere voorbeelden die de literatuur noemt zijn:

- a. Brugfunctionarissen, zie ook paragraaf 4.2.3 (Lusse, 2025);
- b. Sleutelpersonen uit informele netwerken. Zij kunnen een belangrijke rol spelen als verbinder en vertrouwenspersoon, vooral bij het bereiken van groepen die formele instanties mijden, zoals migrantengemeenschappen waar schaamte en wantrouwen een knelpunt vormen (Lusse, 2025; Landstra & Voogt, 2024).

4.4 Preventie, vroegsignalering en educatie zorgen voor een effectieve aanpak voor de doelgroep

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 zorgt de beperkte inzet op preventie ervoor dat problemen pas laat zichtbaar worden en daardoor verergeren. In de literatuur zien we dan ook regelmatig de aanbeveling

terugkomen om meer in te zetten op preventie, zowel vanuit beleid als vanuit de uitvoering (Lazeroms, Polman, De Zwart, Van Ark, & Ter Haar, 2025). Dit wordt op verschillende manieren benaderd.

4.4.1 Preventieve maatregelen kunnen voorkomen dat mensen (financiële) problemen krijgen

Ten eerste gaat de literatuur in op preventieve maatregelen die moeten voorkomen dat problemen ontstaan. Omlo, Talman, Grubben, de Ruig, & van Doorn (2021) adviseren bijvoorbeeld meer in te zetten op betere inkomensondersteuning, voorschoolse educatie en het vergroten van werkgelegenheid. We zien verschillende voorbeelden van financiële educatie op scholen in de literatuur terugkomen die schulden moeten voorkomen (Lusse, 2025; Jungmann, Wesdorp, & Duinkerken, 2015; Olsthoorn, et al., 2020; Kool & Odekerken, 2025). Budgetcursussen, financiële educatie en lesprogramma's over omgaan met geld zijn voorbeelden hiervan (Madern, et al., 2024; Save the Children Nederland & Unicef, 2025). Een voorbeeld van een lesprogramma is de interventie 'Spaarwijs'. Deze interventie omvat acht lessen voor vmbo-leerlingen, gericht op ervaringsleren, het stellen van een spaardoel en het leren omgaan met kleine uitgaven. Deelnemers laten significant verbeterde kennis, vaardigheden, houding en gedrag zien op het gebied van sparen en omgaan met geld (Madern, 2020). Daarnaast proberen hogescholen met actieplannen zoals 'Geldzorgen en studiesucces' te voorkomen dat studenten uitvallen door geldzorgen (Lusse, 2025).

4.4.2 Door preventieve maatregelen blijven en komen mensen in beeld waardoor problemen niet verergeren

Ten tweede richt de literatuur zich op preventieve maatregelen waardoor kwetsbare gezinnen in beeld blijven of komen. Hierdoor blijven problemen beperkt en verergeren zij niet. Dit vraagt om een outreachende aanpak gericht op vroegsignalering (Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021; Kroeze, Frencken, Niessen, & De Nooijer, 2023; Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2021). In de literatuur zien we dat informele netwerken en organisaties (paragraaf 4.2.2) hierin een belangrijk rol kunnen spelen. Hun zichtbare rol in de wijk en vertrouwensband met de inwoner maakt hen geschikt om gezinnen effectief te benaderen (Lusse, 2025). Ook de eerder genoemde jongerenwerkers op scholen zijn hier een voorbeeld van (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Mak, Wesseling, Feron, Sieckelink, & Custers, 2025).

Daarnaast benoemt de literatuur ook een aantal voorbeelden van preventieve maatregelen gericht op het in beeld krijgen en houden van inwoners. Zo zien we:

- a. Laagdrempelige inloopsprekken, zoals de Vraagwijzer in Rotterdam, waar burgers zonder afspraak terecht kunnen voor uiteenlopende vragen, inclusief schuldhulpverlening (Lusse, 2025).
- b. Secundaire interventies zoals Vroeg Eropaf in Amsterdam om beginnende schulden vroegtijdig op te sporen (Madern, 2020). Deze interventie levert per geïnvesteerde euro een besparing op van 2,22 euro voor de gemeente Amsterdam en 2,64 voor de maatschappij (Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021).
- c. De interventie Geregelde Betaling in Amsterdam is een voorbeeld van een interventie waarbij er outreachend wordt gewerkt: huurders met een huurachterstand en een uitkering krijgen direct hulp. De huur wordt automatisch op de uitkering ingehouden en er wordt een realistische betalingsregeling getroffen. Het aantal huisuitzettingen in Amsterdam is sindsdien sterk gedaald (van 78 in 2019 naar 32 in 2022), 95% van de doelgroep wordt bereikt en stress en schulden onder de doelgroep nemen af (Hovenkamp, et al., 2024).

Tot slot pleiten Sociaal-Economische Raad (2023) en Raad Volksgezondheid & Samenleving (2023) voor een samenhangende preventieve aanpak waarin outreachend werken, laagdrempelige toegang, educatie en structurele beleidskeuzes elkaar versterken.

4.5 Domeinoverstijgende, integrale en langlopende programma's lossen knelpunten van beperkte integraliteit en continuïteit op

Vanuit de knelpunten beschreven in paragraaf 3.3 en 3.5 volgt logischerwijs het werkzame mechanisme: 'interdepartementale, domeinoverstijgende, integrale en langlopende programma's' voor de ondersteuning van gezinnen in een kwetsbare positie. De meeste literatuur die een gebrek aan continuïteit en integraliteit als knelpunt signaleert, ziet de oplossing in dit werkzame mechanisme, daadwerkelijke onderbouwing ontbreekt vaak. (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025; Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024; Lazeroms, Polman, De Zwart, Van Ark, & Ter Haar, 2025; Madern, et al., 2024; Talman, et al., 2023; Sociaal-Economische Raad, 2023; Broekhuizen & Van Geuns, 2022; Speetjens, Vink, Hoex, Vlaardingerbroek, & Balledux, 2022; Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021; Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021). Een aantal documenten doet een oproep aan het Rijk om beleid op gezinnen en armoede interdepartementaal in te richten en over verschillende ministeries of vanuit een samenwerking tussen ministeries te organiseren met een gezamenlijk budget (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025; Lazeroms, Polman, De Zwart, Van Ark, & Ter Haar, 2025; Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023; Madern, et al., 2024; Talman, et al., 2023; Sociaal-Economische Raad, 2023).

Daarnaast zien we in de literatuur ook aanbevelingen terug om op gemeentelijk niveau meer integraal te werken (Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021; Speetjens, Vink, Hoex, Vlaardingerbroek, & Balledux, 2022; Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Lusse & Kassenberg, 2021). Weinig literatuur gaat echter in op hoe het domeinoverstijgend werken vormgegeven kan worden of welke effecten te verwachten zijn. Een genoemd voorbeeld is 'Shared savings'. Dit wordt gezien als een kansrijk mechanisme om prikkels voor samenwerken om een integraal aanbod aan te bieden (Bulsink & De Wildt, 2023; Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2021). Ook zijn er effecten bekend van de interventie Sociaal Hospitaal: een intensieve, integrale aanpak voor mensen met complexe, vaak langdurige problemen (zoals schulden, psychische klachten, verslaving), waarbij verschillende hulpverleners samenwerken vanuit één plan (Talman, et al., 2023). 81% van de deelnemers aan Sociaal Hospitaal ervaart een toename in kwaliteit van leven en de maatschappelijke besparing wordt geraamd op € 22.414 per deelnemer door verminderde inzet van zorg en ondersteuning. Zoals genoemd in paragraaf 3.3.2 laat onderzoek van het Instituut voor Publieke Waarden bovendien zien dat het afkopen van schulden besparingen oplevert op andere domeinen (Kruiter, Snuverink, Meiberg, & Munneke, 2024).

Tot slot geeft de literatuur aan dat structurele financiering en langlopende programma's bevorderlijk zijn voor de kwaliteit van de ondersteuning aan gezinnen (Lusse & Kassenberg, 2021; Meij, et al., 2023; Sociaal-Economische Raad, 2023; Sociaal-Economische Raad, 2017; Broekhuizen & Van Geuns, 2022). Structurele financiering draagt bij aan continuïteit in de aangeboden ondersteuning, waardoor de knelpunten beschreven in paragraaf 3.5 worden vermeden (Lusse & Kassenberg, 2021). Daarnaast draagt het bij aan een integrale ondersteuning. Het ondersteuningsaanbod blijft namelijk hetzelfde, waardoor verschillende organisaties elkaar kunnen leren kennen en beter op de hoogte zijn van het totaalaanbod beschikbaar voor een gezin (Meij, et al., 2023). Voor de inzet van preventie geldt dat dit vaak een lange adem heeft en structureel nodig is om resultaten op te leveren. Structurele financiering kan hieraan bijdragen (Sociaal-Economische Raad, 2023). Structurele en langlopende programma's maken het bovendien mogelijk om systeemveranderingen te realiseren in plaats van enkel deelproblemen aan te pakken (Broekhuizen & Van Geuns, 2022). Ook hiervoor geldt dat literatuur dit beredeneert vanuit gesignaleerde knelpunten en niet vanuit bewezen experimenten of pilots.

4.6 Inzet van ervaringsdeskundigen verbetert beleid en verlaagt drempel tot hulp

De literatuur benoemt ook dat het inzetten van ervaringskennis kan zorgen voor een betere ondersteuning aan gezinnen in een kwetsbare positie. De reden hiervoor is tweeledig. Ten eerste geeft een aantal documenten aan dat beleid effectiever wordt wanneer ervaringskennis wordt betrokken in de beleidscyclus (Plaisier, et al., 2025; Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024; Visser, Strijker, Edzes, & Rijns, 2019; Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024). Mensen die zelf te maken hebben gehad met bepaalde problemen kunnen zich namelijk inleven in de situatie van de personen met vergelijkbare problemen en voor wie het beleid wordt gemaakt. Zij kunnen een brug vormen tussen de beleidscyclus (systeemwereld) en de leefwereld van de burgers (Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024). Daarnaast hebben zij zicht op alle levensdomeinen van deze personen waardoor zij kunnen inschatten hoe beleid uitpakt op verschillende terreinen en niet enkel op één probleem (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024; Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021).

Daarnaast kunnen ervaringsdeskundigen ook ingezet worden als 'maatje' voor gezinnen. Ervaringsdeskundigen kunnen makkelijker het vertrouwen winnen bij mensen die met vergelijkbare problemen kampen. Zij herkennen de situatie en problemen van het gezin en weten aan te sluiten bij de behoefte (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Franken, Van der Sanden, & De Groot, 2025). Zo kunnen ervaringsdeskundigen gezinnen het gevoel geven dat ze er niet alleen voor staan wat motiverend werkt (Odekerken, Sondejker, De Wildt, & Van der Hoff, 2021; Odekerken, Sarti, Blokland, & Sondejker, 2020). Ook weten ervaringsdeskundigen bepaalde groepen beter te bereiken dan officiële instanties en hulporganisaties, bijvoorbeeld doordat zij weten welke communicatiebehoeften zij hebben (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Franken, Van der Sanden, & De Groot, 2025).

4.7 Nazorg en/of waakvlambegeleiding biedt rust voor de hulpontvanger en zorgt ervoor dat de hulpbieder een 'vinger aan de pols' kan houden

In de literatuur zien we ook dat het niet volledig stoppen van ondersteuning nadat het hulptraject is doorlopen kan helpen om terugval te voorkomen en vertrouwen geeft aan de hulpontvanger en hulporganisatie dat afbouwen mogelijk is (Andersson Elffers Felix, 2024; Talman, et al., 2023; Lazeroms, Polman, De Zwart, Van Ark, & Ter Haar, 2025; Odekerken, Out, & Stravenuiter, 2023; Lusse, Sage, & Van der Ree, 2021). De literatuur beschrijft waakvlambegeleiding als passieve manier om ondersteuning door te laten lopen. Hulpontvangers kunnen ook na het traject nog contact opnemen met de hulporganisaties wanneer iets speelt. Dit voelt voor hen vertrouwd en geeft rust. Door zekerheid te bieden dat als er iets gebeurt zij terecht kunnen bij de eerdere hulpverleners is het afbouwen van ondersteuning minder spannend en risicovol voor hen (Andersson Elffers Felix, 2024; Talman, et al., 2023; Lazeroms, Polman, De Zwart, Van Ark, & Ter Haar, 2025). Literatuur die zich richt op jongeren (Andersson Elffers Felix, 2024; Lazeroms, Polman, De Zwart, Van Ark, & Ter Haar, 2025) geeft aan dat jongeren deze vorm van nazorg waarderen. Nazorg kan ook zo ingericht worden dat hulporganisaties regelmatig contact opnemen met de hulpontvanger en zo een vinger aan de pols houden. Hierdoor wordt terugval voorkomen. Dit zien we voornamelijk terug in literatuur over schuldhulpverlening (Lusse, Sage, & Van der Ree, 2021; ABDTopConsult, 2024; Odekerken, Out, & Stravenuiter, 2023).

Er is echter nog weinig zicht op de effectiviteit van nazorg bij schuldhulpverlening. Zowel ABDTopConsult (2024) als Van Ark, ter Haar, Lazeroms, Polman & De Zwart (2025) benadrukken dat veel stakeholders het belang van nazorg aangeven, maar dat echte effectmetingen ontbreken. De twee bronnen adviseren wel om de effectiviteit ervan te monitoren, zodat duidelijk wordt welke interventies waardevol zijn.

4.8 Door het sociale netwerk te versterken, kunnen gezinnen elkaar steunen en verergeren problemen niet

Zoals we in hoofdstuk 3 bij de knelpunten zagen, beschikken gezinnen in een kwetsbare positie vaak over een klein sociaal netwerk en trekken zij zich vaak terug uit hun sociale netwerk door schaamte wanneer problemen spelen. Een oplossing voor deze knelpunten is het versterken van het sociale netwerk onderdeel maken van de hulp en ondersteuning (Lusse, 2025; Pharos, 2023; Speetjens, Vink, Hoex, Vlaardingerbroek, & Balledux, 2022; Mak, Schoorl, , & Vos, 2024). Gezinnen halen steun uit hun sociale netwerk en het gevoel dat ze er niet alleen voorstaan. Dit draagt bij aan hun vermogen om de problemen aan te pakken (Lusse, 2025; Speetjens, Vink, Hoex, Vlaardingerbroek, & Balledux, 2022). Daarnaast voorkomt het escalatie van de problemen (Pharos, 2023; Bucx, Kadrouch-Oumany, De Klerk, & Van den Berg, 2025). Door ontmoetingen tussen ouders te faciliteren breidt hun sociaal netwerk uit. De literatuur noemt een aantal voorbeelden:

- a. Plekken en activiteiten voor kinderen in de wijk (Lusse, 2025);
- b. Laagdrempelige bijeenkomsten over opvoeden (Pharos, 2023);
- c. Ouderactiviteiten op scholen (Mak, Schoorl, , & Vos, 2024).

Een voorbeeld van een interventie die het sociale netwerk versterkt is de Cash2Grow stichting. De stichting organiseert in samenwerking met lokale hulporganisaties spaarkringen voor mensen met een krappe beurs waarbij buurtbewoners eens in de zoveel tijd bij elkaar komen en geld sparen. Uitkomsten van de interventie zijn positief, zowel versterking van financiële en sociale vaardigheden als versterking van sociale netwerken en financiële weerbaarheid (Madern, et al., 2024). Collectieve interventies kunnen een besparing op zorgkosten opleveren, een voorbeeld hiervan is de interventie Buurtcirkels (Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021).

4.9 Een positieve houding en focus op successen in de ondersteuning dragen bij aan meer zelfvertrouwen en veerkracht bij de hulpvrager

Naast het versterken van het sociale netwerk gaat een deel van de literatuur ook in op de 'empowerment'-theorie als werkzaam mechanisme. Deze theorie stelt dat effectieve hulp of ondersteuning niet alleen vraagt om het oplossen van het probleem, maar juist ook om investering in andere terreinen: zoals het sociale netwerk (zie paragraaf 4.7) en de emotionele toestand (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024). In de literatuur zien we deze theorie een aantal keer terugkomen als werkzaam mechanisme. Zij stellen dat de focus van de hulpverlening moet liggen op het versterken van wat goed gaat en aandacht besteden aan successen (Lusse, 2025; Pharos, 2023; Lusse, Sage, & Van der Ree, 2021; Odekerken, Sarti, Blokland, & Sondejker, 2020; Engbersen & Omlo, 2020). Dit draagt bij aan het zelfvertrouwen en de motivatie van gezinnen om aan hun problemen te werken (Lusse, Sage, & Van der Ree, 2021; Mak, Wesseling, Feron, Sieckelink, & Custers, 2025; Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021). Vanuit de empowerment-theorie moeten hulpverleners zich opbouwend en positief gedragen ten opzichte van de hulpvrager. Een oordelende of 'op risicofactoren gerichte' houding draagt niet bij aan het vergroten van het zelfvertrouwen van de hulpvrager (Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Speetjens, Vink, Hoex, Vlaardingerbroek, & Balledux, 2022). Een groter zelfvertrouwen zorgt voor meer veerkracht waardoor gezinnen beter leren omgaan met tegenslagen en eventuele problemen en duurzamer geholpen worden (Speetjens, Vink, Hoex, Vlaardingerbroek, & Balledux, 2022; Iedema, 2021; Sociaal-Economische Raad, 2017).

Voorbeelden van interventies waarbij inwoners het vertrouwen krijgen om eigen problemen op te lossen en zo empowered worden, zijn Het Bouwdepot en de Bijverdienpremie in de gemeente Amsterdam (Madern, et al., 2024). In het Bouwdepot krijgen thuisloze jongeren een jaar lang een maandelijks schenking van € 1.150 om aan hun toekomst te werken, zonder verplichtingen. Effecten hiervan zijn dat jongeren direct minder stress, meer bestaanszekerheid en meer zelfstandigheid ervaren. Ook zien ze een hogere uitstroom naar zelfstandig wonen en werk en minder schulden. De aanpak is kosteneffectief en verdient zich binnen drie jaar terug. De Bijverdienpremie in de gemeente Amsterdam werkt als volgt:

parttime werkende bijstandsgerechtigden mogen een deel van hun inkomen houden als premie, zonder gevolgen voor toeslagen. Uitstroom naar werk is ongeveer twee keer zo hoog als bijstandsgerechtigden zonder premie. Daarbij werkt de premie stressverlagend en voorkomt schulden. ‘Gewoon geld geven’ wordt in de literatuur vaker benoemd als interventie en maatregel met positieve uitkomsten zoals minder schoolverzuim, vinden van een baan en meer bestaanszekerheid (Mulder, Mateman, Van Burik, & Van der Sanden, 2024).

4.10 Overige werkzame mechanismen

Net zoals bij de knelpunten zien we een aantal werkzame mechanismen die genoemd worden in één of enkele studies:

- a. Hulp en ondersteuning effectief laten zijn vraagt om maatwerk en flexibiliteit. Hulpverleners moeten de ruimte hebben om de hulp aan te passen of toe te spitsen op de specifieke hulpvraag van het gezin (Plaisier, et al., 2025; Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021; Vrooman, Josten, Hoff, Putman, & Wildeboer Schut, 2018). De literatuurstudie de Lange, Rözer, Huber, & Veldboer, 2021 geeft aan dat vanuit pilots en programma's is bewezen dat het toepassen van maatwerk leidt tot effectievere ondersteuning. Omlo., et al, 2021 stelt dat gemeenten meer ruimte moeten en kunnen nemen om maatwerk toe te passen in de aanpak van armoede.
- b. Hierop aanvullend stelt een aantal documenten dat de hulpverlener samen met de hulpvrager moet bepalen hoe de ondersteuning eruitziet. Niet het systeem, maar de leefwereld van het gezin moet centraal staan. Hierdoor sluit de ondersteuning beter aan bij de behoeften van de hulpvrager. Ook zorgt het voor een gelijkwaardigere relatie tussen hulpverlener en hulpvrager. Dit draagt bij aan de effectiviteit van de ondersteuning en voorkomt dat hulpvragers ontevreden zijn over de hulp. Ook zorgt het voor meer regie en autonomie bij de hulpvrager (Meij, et al., 2023; Verweij, Van Arum, & Van der Veer, 2018; Iedema, 2021; Visser, Strijker, Edzes, & Rijnks, 2019; Ogink & Gijze, 2019).
- c. Logischerwijs volgend uit het knelpunt beschreven in paragraaf 3.4 (informatie is niet toegankelijk en makkelijk te vinden) dat instanties moeten inzetten op simpele en duidelijke communicatie richting burgers (Kool & Odekerken, 2025; Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025; Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024; Blom, Jenster, Jongerius, & Kluft, 2023; Plantinga, Zeelenberg, & Breugelmans, 2018). De literatuur noemt hiervoor verschillende manieren:
 - i. Dit kan door de vindbaarheid van informatie te verbeteren, bijvoorbeeld via een centraal informatiepunt (Fikrat-Wevers, Glijn, Van der Ploeg, Van Zijtveld, & Van Heugten, 2025), door outreachend te werken (Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, 2024).
 - ii. Door niet alleen online informatie te verschaffen zodat minder digitaal vaardige mensen ook informatie krijgen (Blom, Jenster, Jongerius, & Kluft, 2023).
 - iii. Daarnaast is het belangrijk taalgebruik simpel te houden, te werken met visualisaties en veel te herhalen (Kool & Odekerken, 2025; Blom, Jenster, Jongerius, & Kluft, 2023; Plantinga, Zeelenberg, & Breugelmans, 2018).

Een rapport opgesteld door een consortium van Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam en Universiteit Leiden in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, heeft 29 Nederlandse interventies in kaart gebracht die gericht zijn op de preventie en vroege aanpak van geldzorgen, schulden en armoede (Hovenkamp, et al., 2024). Interventies krijgen een effectscore toegekend, de interventies ‘De VoorzieningenWijzer’ en ‘Geldfit’ maken het aannemelijk dat ze doelgericht werken en zijn voorbeelden van interventies waarbij informatie toegankelijk wordt gemaakt en makkelijk te vinden is. De VoorzieningenWijzer omvat een persoonlijk adviesgesprek waarbij een consulent samen met de deelnemer bekijkt op welke toeslagen en regelingen die recht heeft, en deze direct aanvraagt. Deelnemers krijgen waar zij recht op hebben en ontvangen gemiddeld € 600 per jaar extra. Dit helpt hen tot het bestaansminimum te komen en te participeren in de samenleving. De interventie Geldfit is een online platform waar mensen gratis en anoniem

informatie, tips en doorverwijzingen krijgen over geldzaken, met een test en een 'potjescheck' voor voorzieningen. Geldfit bespaart naar schatting € 180 miljoen aan maatschappelijke kosten per jaar door het voorkomen en verhelpen van geldproblemen. Dit zorgt voor minder gebruik van sociale voorzieningen, lagere kans op chronische ziekten, hogere arbeidsparticipatie (Hovenkamp, et al., 2024).

- d. Ook stelt een aantal documenten dat het inkomensondersteuningsstelsel in Nederland vereenvoudigd moet worden (zie ook het knelpunt beschreven in paragraaf 3.2). Door bijvoorbeeld aanvraagprocedures te vereenvoudigen of regelingen automatisch toe te kennen kan het gebruik van regelingen toenemen, waardoor mensen voldoende inkomen hebben (Madern, et al., 2024; Desain, 2025). Van Dijk, Feld, & van Rijn (2025) beveelt aan de bestaande regelingen samen te voegen tot één brede minimaregeling. Dit versterkt de bestaanszekerheid van inwoners.

5 Slotbeschouwing

5.1 Veel aandacht, veel inzichten

Deze deskresearch laat zien dat het thema 'gezinnen in een kwetsbare positie' volop in de belangstelling staat. De afgelopen jaren zijn er zeer veel studies en beleidsdocumenten verschenen. Dit heeft geleid tot een breed en rijk palet aan inzichten. Vooral de knelpunten zijn goed in kaart gebracht: van financiële onzekerheid en verkokering in beleid tot psychosociale drempels en het belang van continuïteit in ondersteuning. De literatuur biedt daarmee een stevige basis voor verdere beleidsontwikkeling.

5.2 Minder duidelijk: wat werkt écht?

Waar de literatuur minder eenduidig over is, is wat nu daadwerkelijk werkt in de aanpak van deze knelpunten. Werkzame mechanismen worden wel benoemd - zoals preventie, vaste steunfiguren, domeinoverstijgende samenwerking en het versterken van sociale netwerken - maar harde effectmetingen en kwantitatieve onderbouwing zijn schaars. Dit vraagt om meer monitoring en evaluatie van interventies in de praktijk.

5.3 Complexiteit: alles hangt met elkaar samen

Een opvallende bevinding is dat de problematiek rondom kwetsbare gezinnen sterk verweven is. Oorzaak en gevolg zijn vaak moeilijk te onderscheiden: financiële problemen leiden tot stress en sociaal isolement, maar andersom kunnen psychosociale factoren ook financiële kwetsbaarheid versterken. Dit maakt het lastig om met één maatregel of vanuit één domein tot een structurele oplossing te komen. De literatuur onderstreept dat een integrale, domeinoverstijgende aanpak noodzakelijk is, waarbij verschillende beleidsterreinen en organisaties samenwerken.

A. Uitgewerkte onderzoeksaanpak

Het onderzoek was onderverdeeld in drie fasen:

- a. Fase 1: opstellen analysekader en verzamelen literatuur;
- b. Fase 2: uitvoeren deskresearch;
- c. Fase 3: synthese & rapportage.

Fase 1: opstellen analysekader en verzamelen literatuur

We begonnen het onderzoek met het opstellen van een **analysekader**. Dit gebruikten we gedurende het onderzoek als leidraad. Het analysekader is opgebouwd aan de hand van de onderzoeksvragen. Per onderzoeksvraag hebben we een aantal subthema's opgesteld in het analysekader. Vanuit een eerste analyse van de werkgroep waren een aantal knelpunten en werkzame mechanismen gesignaleerd. Deze vormden de basis voor de subthema's. De knelpunten en werkzame mechanismen vanuit de analyse waren:

Knelpunten

- a. Basis niet op orde: uitkeringen en minimumloon zijn voor sommige huishoudens te laag om de minimale uitgaven te kunnen doen (commissie sociaal minimum) en het toeslagensysteem is te ingewikkeld. Het gaat mis bij veel gezinnen, en de rol van de gemeenten is hierdoor onbedoeld te groot geworden in het ondersteunen van gezinnen in een kwetsbare positie. Dit heeft ook geleid tot grote gemeentelijke verschillen ten aanzien van gemeentelijke dienstverlening en voorzieningen, wat kan leiden tot rechtsongelijkheid en sociale, economische en gezondheidsverschillen.
- b. De beleidsverantwoordelijkheid voor deze domeinen ligt bij meerdere departementen. In de praktijk betekent dit dat de inzet vanuit de ministeries soms verkokerd (vanuit één domein gedacht) en versplinterd is (meerdere departementen proberen een stukje op te lossen). Dit uit zich nu vaak in verschillende programma's vanuit verschillende ministeries. Niemand voelt zich verantwoordelijk voor het geheel, of kan daar desgewenst op dit moment voldoende uitvoering aan geven.
- c. Door het verkokerde Rijksbeleid zijn de oplossingen die de verschillende departementen bieden voor de gezinnen niet altijd integraal. Hierdoor wordt het moeilijk voor regio's en gemeenten om deze oplossingen wél integraal naar de gezinnen toe te organiseren. Ook zij werken nog te vaak verkokerd vanuit de verschillende domeinen.
- d. Er wordt door rijk en gemeenten sociaal domein breed nog onvoldoende geïnvesteerd in preventieve maatregelen. Er wordt veel te vaak pas ingegrepen als er al flinke problemen zijn. Veel kan voorkomen worden door anders en meer samen te gaan werken. Er wordt te weinig ingezet op preventie omdat voor effect meerjarige financiering noodzakelijk is, en het niet altijd duidelijk is waar de baten neerslaan.
- e. Professionals werken nog onvoldoende outreachend, waardoor problemen niet op tijd worden gesignaleerd. Ook worden informele netwerken en ondersteuningsmogelijkheden niet altijd ten volle benut, terwijl zij zeer waardevol zijn in hun signalerings- en ondersteuningsfunctie.
- f. Het systeem van zorg en ondersteuning is te ingewikkeld voor inwoners. Informatie over de verschillende regelingen en ondersteuningsmogelijkheden is vaak niet makkelijk te vinden, niet in de juiste (begrijpelijke) taal, en wordt niet via de juiste media aangeboden. Het aanvragen van ondersteuning is vervolgens te ingewikkeld en versnipperd. Voor elk (deel)probleem zijn er talloze partijen en opties.
- g. Er is te weinig vertrouwen in (de dienstverlening en ondersteuning vanuit) de overheid, door onder andere de toeslagenaffaire maar ook door de manier van werken. Men voelt zich niet altijd gezien en gehoord, of begrepen en krijgt vaak te weinig eigen regie.

-
- h. Ook voor uitvoerend professionals is het landschap ingewikkeld: wet- en regelgeving is verkokerd, versnipperd of sluit niet goed op elkaar aan. Financiële stromen zijn leidend in beleid en de dienstverlening, en kennen allen eigen afgebakende kaders en verantwoordingsmechanismen. Er zijn te veel tijdelijke programma's met tijdelijke financiering en met eenzijdige focus, te veel professionals in één gezin. Kortom: een roep om vereenvoudiging.
 - i. Tijdelijke financieringen zorgen voor extra lasten en maken het een uitdaging voor gemeenten om goede professionals te werven en behouden en kwaliteit van aanbod en ondersteuning te bieden (iets opbouwen kost tijd, en op het moment dat er iets staat is de financieringsperiode weer voorbij).
 - j. De financiële stromen zijn bovendien zo afgebakend dat er voor de professionals vaak geen ruimte is voor maatwerkbudget/ doorbraakbudget om mensen snel te kunnen helpen aansluitend bij hun specifieke situatie. Voor ieder deelprobleem is er weer een ander potje met ingewikkelde procedures.
 - k. Het gaat mis bij levensgebeurtenissen/overgangen: mensen vallen te vaak tussen wal en schip bij levensgebeurtenissen als een scheiding of werkloosheid, of overgangen van bijvoorbeeld basis- naar middelbaar onderwijs en de overgang naar 18 jaar worden. Op de momenten dat een ondersteuningsmaatregel uit een bepaald kader afloopt maar er nog wel een ondersteuningsvraag is, ontbreekt het te vaak aan tijdige en/of 'warme overdrachten'.
 - l. Door personeelstekorten in de betrokken sectoren kunnen hulp en ondersteuning niet snel geleverd worden (wachlijsten) en hebben professionals onvoldoende tijd en ruimte om een vertrouwensband op te bouwen met de gezinnen. Het huidige zorgsysteem is gezien de demografie ook niet houdbaar op de langere termijn.

Werkzame mechanismen

- a. Het benutten van vindplaatsen zoals de school, door bijvoorbeeld inzet van de brugfunctionaris die de verbinding legt tussen school, gezin en eventuele professionals.
- b. Het lokaal fysiek bijeenbrengen en laten samenwerken van brede hulp en ondersteuning op vertrouwde en bekende plekken, zoals bijvoorbeeld gebeurd met de familiescholen in Amsterdam.
- c. Informele netwerken in de wijk en maatschappelijke initiatieven in de buurt zijn krachtig. De waarde is groot van vrijwilligers of ervaringsdeskundigen die bijvoorbeeld als buddy of tussenpersoon fungeren richting formele ondersteuning.
- d. Het bieden van een laagdrempelig aanbod en ondersteuning op scholen. Zoals bijvoorbeeld schoolmaaltijden maar ook het aanbieden van extra curriculaire activiteiten, zoals sport, cultuur en inhoudelijke (maatschappelijke) workshops en trainingen. De school is een vertrouwde plek, leerlingen worden bereikt, er heerst minder stigma, en er is minder sprake van bijkomende problematiek die leerlingen kan belemmeren om deel te nemen, zoals vervoer ernaar toe.
- e. Waardering wordt uitgesproken voor interdepartementale integrale en langlopende programma's zoals het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, de Sociale agenda Groningen, Preventie met Gezag. Deze zijn vanuit de gezamenlijkheid ingericht, en geven duidelijkheid en vertrouwen. Daarnaast zorgen integrale budgetten zoals via de SPUK Kansrijke Wijk bij het NPLV al voor meer ruimte om integraal te kunnen werken in de wijk

We hebben alle literatuur getest op deze knelpunten en werkzame mechanismen. Daarnaast lieten we in het analysekader ruimte voor eventuele overige subthema's die in de literatuur te vinden zouden zijn. De opzet van het analysekader hebben we getoetst bij de werkgroep.

Ook hebben we in deze fase de **groslijst** aan potentieel relevante literatuur, beleidsdocumenten en onderzoeksrapporten opgesteld. We hebben beschikbare documenten over het onderwerp op twee verschillende manieren verzameld:

- a. Via aangeleverde literatuur van de werkgroep;

b. Via een specifieke zoekopdracht in Google, Google Scholar en Perplexity.ai.

Vanuit deze eerste lijst hebben we de 'sneeuwbalmethode' toegepast: in de referentielijst van de documenten zochten we naar relevante documenten die zijn aangehaald. In totaal hebben we 99 documenten meegenomen in de groslijst.

We stelden een aantal eisen aan de documenten. De documenten moesten gaan over mensen in Nederland die minstens te maken hadden met financiële problematiek. Daarnaast moest de kwaliteit van de informatie voldoende hoog zijn. Zo hebben we bijvoorbeeld geen masterscripties meegenomen. Ook zorgden we ervoor dat de geselecteerde documenten actueel en niet achterhaald waren en selecteerden we alleen documenten gepubliceerd sinds 2015.

Fase 2: uitvoeren deskresearch

Vervolgens hebben we in fase 2 de **prompt voor Microsoft CoPilot** ontwikkeld. De opzet van de prompt is te vinden in bijlage B. We bouwden de prompt op aan de hand van het analysekader. We zorgden ervoor dat de verschillende onderzoeksvragen expliciet naar voren kwamen in de literatuur. Vervolgens kozen we drie documenten vanuit de groslijst om de prompt te testen. We kozen één document waarvan we verwachtten dat dit zeer veel nuttige informatie bevatte voor het onderzoek, één dat gemiddeld relevant was en één waarvan we verwachtten dat deze weinig informatie zou bevatten. We lieten CoPilot de documenten analyseren met de prompt en deden de analyse daarnaast zelf met de hand. Op basis van de overeenkomsten en verschillen verbeterden we de prompt verder. Ook toetsten we de prompt bij de werkgroep en verwerkten hun feedback daarop.

Nadat we tevreden waren over de resultaten van de prompt hebben we de prompt uitgevoerd op alle documenten uit de groslijst. Met de output vulden we het analysekader.

Fase 3: synthese en rapportage

We organiseerden een analysesessie met alle onderzoekers om de rode draden vanuit het analysekader te bespreken. Deze sessie vormde de basis voor de rest van de synthese. We identificeerden in de sessie welke knelpunten en werkzame mechanismen vanuit de subthema's wel en niet voorkwamen en welke aanvullende inzichten naar voren kwamen in de documenten. Op basis hiervan bepaalden we de verschillende onderdelen van het rapport.

Per onderdeel verzamelden we vanuit het analysekader de bronnen die hierop ingingen. We lazen de relevante stukken vanuit die documenten en brachten de informatie vanuit de verschillende bronnen samen. Dit schreven we vervolgens uit in een conceptrapportage. De werkgroep heeft vervolgens meegelezen op de rapportage en hier feedback op geleverd. Deze hebben we verwerkt tot de definitieve rapportage.

B. AI-prompt

Stap 1: doel en context van de analyse

Korte toelichting op het doel van de literatuurstudie en het type documenten dat geanalyseerd wordt.

Stap 2: samenvatting van het document

Bevat een beknopte samenvatting van het geanalyseerde document (maximaal twee zinnen).

Stap 3: analyse van knelpunten

Controle of vooraf gedefinieerde knelpunten expliciet in het document worden genoemd, inclusief korte samenvatting en paginaverwijzing.

Stap 4: overige knelpunten

Inventarisatie van knelpunten die buiten de vooraf opgestelde lijsten vallen.

Stap 5: analyse van werkzame mechanismen

Controle of vooraf gedefinieerde werkzame mechanismen expliciet in het document worden genoemd, inclusief korte samenvatting en paginaverwijzing.

Stap 6: overige werkzame mechanismen

Inventarisatie van mechanismen die buiten de vooraf opgestelde lijst vallen.

Stap 7: gemeten effecten van werkzame mechanismen

Overzicht van eventuele cijfers of resultaten die in het document worden genoemd over de impact van werkzame mechanismen.

Stap 8: analyse van kwetsbare doelgroepen

Beschrijving van de doelgroep(en), inclusief kenmerken, omvang en relatie tot financiële problematiek.

C. Kwetsbare gezinnen in cijfers

Doelgroep	Omvang van de doelgroep	Bron(nummer)
Gezinnen in kwetsbare situatie (algemeen)	In 2023 leefden 115.000 kinderen (3,6% van alle minderjarigen) in armoede. Landelijk gaat het om 540.000 mensen onder de armoedegrens en 1,2 miljoen mensen tot 125% van deze grens.	(Lusse, 2025; Kinderhulp, 2025; Muskens, et al., 2023; Feld, Van Dijk, & Van Rijn, 2025; Wieman & Van Gaalen, 2024)
	Volgens het SCP leeft 8,1% van alle minderjarigen (272.000 kinderen) in armoede. In Rotterdam betreft dit 17,5% van de kinderen, en in Rijswijk groeit één op de vijf kinderen op in armoede.	(Omlo, Talman, Grubben, De Ruig, & Van Doorn, 2021; Detrick, 2024)
	In 2022 groeiden 165.000 minderjarige kinderen (5,2%) op in een huishouden met een laag inkomen. Van de kinderen uit eenoudergezinnen leeft 13% in armoede, tegenover 5% van de kinderen uit tweeoudergezinnen.	(Muskens, et al., 2023)
	In 2021 leefden 515.000 huishoudens (891.000 personen) minimaal één jaar onder de lage-inkomensgrens. Dat betrof 17% van de alleenstaanden onder de AOW-leeftijd en 15% van de eenoudergezinnen met minderjarige kinderen.	(Muskens, et al., 2023)
	Ongeveer 1 miljoen mensen (6% van de bevolking) leefden in armoede. Van de werkenden is 5,3% arm en circa 3% langdurig arm.	(Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting, 2020)
	Circa 1,4 miljoen mensen (10% van alle huishoudens) leven onder de lage-inkomensgrens van het CBS; dertig procent van deze huishoudens leeft al minstens vier jaar in armoede.	(Plantinga, Zeelenberg, & Breugelmans, 2018)
	In 2017 waren 939.000 mensen (5,7%) arm. Dat gold voor 8,1% van de kinderen, 2% van de werknemers, bijna 8% van de zelfstandigen, 35% van de bijstandontvangers en 3% van de ouderen.	(Olsthoorn, et al., 2020; Franken, Kuiper, & Sanden, Bestaanszekerheid onder druk: de stand van zaken, 2022)
	In Nederland groeien 210.000 kinderen op in een huishouden met een laag inkomen, en 485.000 kinderen in een huishouden met problematische schulden.	(Akkermans, et al., 2019)
	In 2018 leefden 264.000 minderjarige kinderen in armoede, waarvan 103.000 langdurig (vier jaar of langer).	(Akkermans, et al., 2019)
	Naar schatting groeit één op de negen kinderen (ca. 377.000) op in armoede.	(Whittaker, Hopman, & de Jong, 2025)
	Ter vergelijking: in Vlaanderen groeide in 2019 veertien procent van de kinderen tussen 0 en 3 jaar op in een kansarm gezin.	(Robben, Van Lancker, & Hermans, 2021)
	In Amsterdam leven 86.500 huishoudens met een laag inkomen, wat overeenkomt met 209.000 kinderen tot 18 jaar.	(Mak, Schoorl, , & Vos, 2024)
	In de Veenkoloniën leven circa 14.000 gezinnen in armoede; in totaal ruim 25.000 personen (7% van de bevolking).	(Engbersen & Omlo, 2020; Visser, Strijker, Edzes, & Rijnks, 2019; Meij, et al., 2023)
	17.552 huishoudens in kwetsbare groep, 13.500 gezinnen met kinderen.	(Tierolf, 2024)
Financiële problematiek	In 2023 hadden ongeveer 730.000 huishoudens (8,8%) problematische schulden.	(ABDTopConsult, 2024)

	Eén op de vijf huishoudens (1,35 miljoen mensen) heeft betalingsproblemen, waarvan 550.000 huishoudens met (zeer) ernstige schulden.	(Rözer, Huber, Veldboer, & De Lange, 2021)
	Jaarlijks krijgen circa 100.000 huishoudens te maken met problematische schulden. Structureel gaat het om ongeveer 500.000 huishoudens, en nog eens 300.000 tot 700.000 lopen risico op problematische schulden.	(Fransman & Bakker, 2020)
	Tussen 8,1% en 11,3% van alle huishoudens heeft risicovolle schulden zonder formele hulp (614.000–858.000 huishoudens), terwijl tussen 4,6% en 7,5% problematische schulden heeft (351.000–571.000 huishoudens).	(Westhof, Kerckhaert, & De Ruig, 2015)
	Ruim een derde (34%) van de mensen met ernstige betalingsproblemen ontvangt geen hulp.	(Madern, 2020)
	In Utrecht leefde in 2017 naar schatting 17,6% van de huishoudens van een laag inkomen, met 14.000 tot 35.000 huishoudens met problematische schulden.	(Madern & Van der Meulen, 2019)
	In 2018 had 7,9% van de huishoudens (584.000) een laag inkomen, waarvan 3,3% langdurig laag (232.000 huishoudens). Onder minderjarige kinderen leefden er 264.000 in armoede.	(Akkermans, et al., 2019)
	Onder jongeren van 18 tot 24 jaar hebben ongeveer 36.000 jongeren betalingsproblemen; 5.760 jongeren zijn dak- of thuisloos.	(Odekerken, Out, & Stravenuiter, 2023)
Beperkte vaardigheden en scholing	Ongeveer 2 miljoen laagopgeleiden (20% van de beroepsbevolking) behoren tot een risicogroep.	(Horssen & Kunkel, 2020)
	Nederland telt circa 2,5 miljoen laaggeletterden (18% van de volwassenen).	(Madern, 2020; Horssen & Kunkel, 2020)
	Ongeveer 1,1 miljoen mensen hebben een licht verstandelijke beperking (6,4% van de bevolking).	(Horssen & Kunkel, 2020)
	Eén op de vijf Nederlanders heeft moeite met basisvaardigheden; hierdoor leven bijna 100.000 mensen in armoede.	(Franken, Van der Sanden, & De Groot, 2025)
	De helft van de mensen met schulden heeft maximaal een vmbo-opleiding; 20 - 25% heeft lage taal- en/of rekenvaardigheid.	(Van Geuns, 2017)
Gezondheid en beperkingen	Vijf miljoen mensen met chronische ziekte of beperking.	(Horssen & Kunkel, 2020)
	57% Nederlanders (2018) heeft chronische aandoening, stijgend naar 60% in 2040.	(Sociaal-Economische Raad, 2023)
	30% kinderen leeft in stressvolle thuissituatie; 25% heeft mentale problemen.	(Bussink, Hartgerink, & Ter Weel, 2025)
	Ouders met pgb-kind: 60% ervaart financiële problemen; 81% deels/volledig gestopt met werk.	(Andriessen, Engelen, Talman, Van der Schoor, & Van den Berg, 2022)
Jeugd en jongeren	31% van gezinnen bezuinigt op eerste levensbehoeften; 29% moeite met schoolkosten.	(Bussink, Hartgerink, & Ter Weel, 2025)
	30.000 kinderen in Amsterdam in gezin met laag inkomen; 1 op 4 Amsterdammers heeft schulden.	(Vaessen, et al., 2023)
	100.000 gezinnen met multiproblematiek (1 - 4% bevolking).	(Andersson Elffers Felix, 2024)
	540.000 mensen onder en 1,2 miljoen net boven armoedegrens: totaal 1,74 miljoen financieel kwetsbaar.	(Kinderhulp, 2025)
	11% van 1,4 miljoen huishoudens die gebruik maken van voorzieningen in het sociaal domein combineert meerdere voorzieningen (sociaal domein).	(Verweij, Van Arum, & Van der Veer, 2018)

D. Literatuurlijst

- ABDTopConsult. (2024). *Naar een beter werkende schuldenketen: IBO problematische schulden*. Rijksoverheid.
- Akkermans, N., Arends, J., Arts, K., Boot, N., Bos, W., Gidding, K., . . . Van Den Brakel, M. (2019). *Armoede & Sociale uitsluiting*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Algemene Bestuursdienst. (2024). *De maatschappelijke kosten van schuldenproblematiek*. Opgehaald van Algemene Bestuursdienst.
- Andersson Elffers Felix. (2024). *De overgang van jeugdhulp naar volwassenheid*. Andersson Elffers Felix.
- Andriessen, S., Engelen, M., Talman, J., Van der Schoor, R., & Van den Berg, H. (2022). *De Beleidsonderzoekers, Andriessen Arbeidsmarktparticipatie en Muzus*.
- Bles, P., & De Wolf, I. (2024). *Bruggen tussen school en thuis: Monitoring en evaluatie van brugfunctionarissen op basisscholen*. Research Centre for Education and the Labour Market en Maastricht Universiteit.
- Blom, M., Jenster, B., Jongerius, M., & Kluft, S. (2023). *Rechtshulp en sociaal domein: wat werkt? Overkoepelend onderzoek naar negen pilots Divosa*. Significant Public.
- Boerman, T., Donselaar, N., & Goudsmit, S. (2021). *Wie, wat waar? Onder de loep: Gemeentelijke regelingen voor kinderen in armoede*. Gemeentelijke Ombudsman Rotterdam.
- Broekhuizen, J., & Van Geuns, R. (2022). *Wanneer help je iemand echt? de complexe relatie tussen financieel, fysiek en geestelijk welzijn en wat dit betekent voor de praktijk*. Hogeschool van Amsterdam .
- Bucx, F., Kadrouch-Oumany, K., De Klerk, M., & Van den Berg, E. (2025). *Werken aan een betrokken omgeving voor kinderen en gezinnen: Informele ondersteuners in beleid en praktijk*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bulsink, D., & De Wildt, R. (2023). *Handreiking ervaringsdeskundigen inzetten: inspiratie en tips voor organisaties die vrijwilligers of beroepskrachten met ervaringskennis of - deskundigheid (gaan) inzetten*. Verwey Jonker Instituut.
- Bussink, H., Hartgerink, M., & Ter Weel, B. (2025). *Kansenongelijkheid in Nederland*. SEO.
- CBS. (2003). *Huishoudens*. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2003/14/huishoudens?utm>
- CBS. (2024). *Een nieuwe methode om armoede in Nederland te meten - Samenvatting*. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2024/een-nieuwe-methode-om-armoede-in-nederland-te-meten-samenvatting>
- CBS. (2025, november). *Armoede en Schulden*. Opgehaald van [www.cbs.nl](https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/armoede-en-schulden?theme=0): <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/armoede-en-schulden?theme=0>
- CBS. (2025). *Armoede van kinderen; persoons- en huishoudenskenmerken*. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/86128NED>
- CBS. (2025). *Bijna 1 op 3 arme mensen heeft problematische schulden*. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/30/bijna-1-op-3-arme-mensen-heeft-problematische-schulden>
- Commissie Sociaal Minimum. (2023). *Een zeker bestaan: Naar een toekomstbestendig stelsel van het sociaal minimum (Rapport II)*. Commissie Sociaal Minimum.
- Custers, A. (2023). *Armoede in een rijk land*. Eburon.
- Desain, L. v. (2025). *Vindplaatsen verborgen armen: naar effectievere wegen om huishoudens met een laag inkomen te ondersteunen*. Hogeschool van Amsterdam.

-
- Detrick, S. (2024). *Aanbevelingen van het VN-Kinderrechten Comité: en de betekenis voor gemeenten*. Kinderrechtencollectief.
- Engbersen, R., & Omlo, J. (2020). *Uit de duivelskring van armoede: Wat sociaal werkers en medewerkers van kinder- en peuterovang kunnen betekenen in de aanpak van armoede in Noord-Nederland*. Movisie.
- Feld, Y., Van Dijk, J., & Van Rijn, J. (2025). *Eerlijker en eenvoudiger armoedebeleid: landelijke basis, lokaal maatwerk*. Instituut voor Publieke Economie.
- Fikrat-Wevers, S., Glijn, R. D., Van der Ploeg, J., Van Zijtveld, S., & Van Heugten, M. (2025). *De situatie van gezinnen in Nederland in beeld: Trendonderzoek naar de ontwikkeling van het Nederlandse gezinsleven sinds 2008*. Verwey Jonker Instituut.
- FNV. (2025, november). *Minimumloon 2025*. Opgehaald van [www.fnv.nl](https://www.fnv.nl/werk-inkomen/salaris-loon/minimumloon#:~:text=Volgens%20de%20wet%20moet%20je,60%25%20van%20het%20ge-middelde%20loon): <https://www.fnv.nl/werk-inkomen/salaris-loon/minimumloon#:~:text=Volgens%20de%20wet%20moet%20je,60%25%20van%20het%20ge-middelde%20loon>
- Franken, M., Kuiper, C., & Sanden, V. d. (2022). *Bestaanszekerheid onder druk: de stand van zaken*. Movisie.
- Franken, M., Van der Sanden, P., & De Groot, N. (2025). *Beperkte basisvaardigheden en structurele geldzorgen*. Movisie.
- Fransman, R., & Bakker, T. (2020). *Minder schade door schuld: Beleidsvoorstellen om slimmer met problematische schulden om te gaan en zo miljarden te besparen*. De Argumentenfabriek.
- Hageraats, R., Van den Berg, G., & Van den Berg, B. (2020). *Betere zorg voor kinderen, jongeren en gezinnen in de meest kwetsbare omstandigheden en/of met de meest complexe problemen: Een bijdrage aan de dialoog over de ontwikkeling van essentiële*. Nederlands Jeugdinstituut.
- Hanrath, J., Herberg, E., & Donker, A. (2023). *Vroegtijdig ingrijpen op antisociaal gedrag 0-15-jarigen*. Hogeschool Utrecht.
- Horssen, C., & Dörthe, K. (2020). *Financieel kwetsbaar: literatuuronderzoek naar groepen in een financieel kwetsbare positie*. Opgehaald van Kennisbundel: leren en ontwikkelen met Divosa: <https://www.kennisbundel.nl/kennisbank/artikel/financieel-kwetsbare-groepen/>
- Horssen, C., & Kunkel, D. (2020). *Financieel kwetsbaar: literatuur onderzoek naar groepen in een financieel kwetsbare positie*. Wijzer in Geldzaken en Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.
- Hovenkamp, F., Custers, A., Kruithof, M., Dijkstra, R., Stallen, M., Hilgevoord, V., . . . Van Dijk, W. (2024). *Preventie van geldzorgen, schulden en armoede*. Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Utrecht en Universiteit Leiden.
- Iedema, I. B. (2021). *Aanpak Intergenerationele Armoede: Volgens literatuur, internationaal beleid en experts*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Inspectie der Rijksfinanciën. (2019). *Jongeren met (risico op) een afstand tot de arbeidsmarkt: Zichtbaar en zelfstandig maken*. Inspectie der Rijksfinanciën.
- Jonkman, H., Brock, A., Britt, A., & De Winter-Kocak, S. (2021). *Kennis versterken over de verbinding tussen onderwijs en jeugdhulp: Naar een nieuwe onderzoekprogrammering*. Verwey Jonker Instituut, Nationaal Regioorgaan Onderwijsonderzoek en ZonMw.
- Jungmann, N., Wesdorp, P., & Duinkerken, G. (2015). *De eindjes aan elkaar knopen: cruciale vragen bij financiële problematiek in de wijk*. Platform31.
- Kinderhulp. (2025). *Armoedestress voor kinderen en jongeren in Nederland: Basisvoorzieningen onder druk*. Kinderhulp.
- Kool, T. A., & Odekerken, M. W. (2025). *Bereiken, benaderen en begeleiden van inwoners met een migratieachtergrond met geldzorgen, armoede en schulden*. Verwey-Jonker Instituut.
- Kroeze, R., Frencken, M., Niessen, I., & De Nooijer, A. (2023). *Van schotten naar verbinding: Ontschot financieel in en rondom het sociaal domein*. Andersson Elffers Felix.
- Kruiter, H., Snuverink, R., Meiberg, S., & Munneke, J. (2024). *Kansrijke Interventies*. Instituut voor Publieke Waarden.

-
- Landstra, F., & Voogt, I. (2024). *Quickscan: Hoe bereikbaar zijn 'moeilijk bereikbare doelgroepen'?* Instituut voor Publieke Waarden.
- Lazeroms, J., Polman, H., De Zwart, O., Van Ark, T., & Ter Haar, B. (2025). *Groeipijn: Advies Deskundigencommissie Hervormingsagenda Jeugd*. Deskundigencommissie Hervormingsagenda Jeugd.
- Lusse, M. (2025). *Kansen voor kinderen die opgroeien in armoede*. Hogeschool Rotterdam.
- Lusse, M., & Kassenberg, A. (2021). *Omgaan met kinderarmoede in het sociaal domein: handreiking voor professionals*. Divosa, Hanzehogeschool Groningen en Hogeschool Rotterdam.
- Lusse, M., Sage, L., & Van der Ree, L. (2021). *Rapportage integrale aanpak armoede in gezinnen*. Hogeschool Rotterdam.
- Madern, T. (2020). *De onbenutte kracht van schuldpreventie*.
- Madern, T., & Van der Meulen, B. (2019). *Zorgen over geld? Praten helpt, handreiking: Signaleren van geldzorgen*. Hogeschool Utrecht en gemeente Utrecht.
- Madern, T., Hovenkamp, F., Custers, A., Kruithof, M., Dijkstra, R., Stallen, M., . . . Van Der Meulen, B. (2024). *Preventie van geldzorgen, schulden en armoede*. Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Utrecht en Universiteit Leiden.
- Mak, J., Schoorl, R., & Vos, A. (2024). *Aan de slag met een armoede-aanpak op Amsterdamse Familie Scholen*. Hogeschool van Amsterdam.
- Mak, J., Wesseling, W., Feron, A., Sieckelinck, S., & Custers, A. (2025). *Samen zien, samen doen: Jongerenwerkers aan zet tegen armoede en schulden*. Hogeschool van Amsterdam.
- Meij, E., Merx, E., Edzes, A., Haartsen, T., Visser, S., & Van Lanen, S. (2023). *Verskillende gezichten, diverse paden: Naar effectieve randvoorwaarden voor flexibiliteit en effectiviteit in het doorbreken van intergenerationele armoede*. Rijksuniversiteit Groningen.
- Mulder, M., Mateman, H., Van Burik, E., & Van der Sanden, P. (2024). *Wat werkt bij de aanpak van armoede*. Movisie.
- Muskens, M., Jenniskens, T., Leest, B., Djojosoeparto, S., Veling, H., Van der Horst, H., & Van Helvoirt, D. (2023). *Programma Schoolmaaltijden: Implementatie en ervaren effecten*. KBA Nijmegen.
- Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting. (2020). *Huidig inkomensondersteuningssysteem onvoldoende om armoede tegen te gaan*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.
- NJI. (2025). *Cijfers over schulden en betalingsachterstanden*. Opgehaald van NJI: [https://www.nji.nl/databanken/cijfers/cijfers-over-schulden-en-betalingsachterstanden#:~:text=In%202020%20hadden%20ruim%2033.000,lenen%20\(BKR%2C%202025\)](https://www.nji.nl/databanken/cijfers/cijfers-over-schulden-en-betalingsachterstanden#:~:text=In%202020%20hadden%20ruim%2033.000,lenen%20(BKR%2C%202025).).
- Odekerken, M. W., Sarti, A., Blokland, L., & Sondejker, F. (2020). *Armoede en schulden: Op weg naar een integrale aanpak: Verkennend praktijkgericht onderzoek naar de gevolgen voor kinderen/gezinnen en de rol van jeugdprofessionals in de ondersteuning*. Verwey Jonker Instituut.
- Odekerken, M., & Van de Bunt, M. (2024). *Wat werkt bij het eerder bereiken van mensen met schulden?* Verwey Jonker Instituut.
- Odekerken, M., Out, M., & Stravenuiter, M. (2023). *Werkzame elementen bij jongereninterenties, gericht op het voorkomen van (mogelijke) betalingsachterstanden*.
- Odekerken, M., Sondejker, F., De Wildt, R., & Van der Hoff, M. (2021). *Duurzame aanpak van kinderarmoede: verkennend onderzoek voor gemeente Arnhem*. Verwey Jonker Instituut.
- Ogink, A., & Gijze, H. (2019). *Basisfuncties voor lokale teams in kaart: de route en componenten onder de loep*. KPMG.
- Olsthoorn, M., Koot, P., Hoff, S., Ras, M., Wildeboer Schut, J. M., Arts, J., . . . De Haard, M. (2020). *Kansrijk Armoedebeleid*. Centraal Planbureau en Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Omlo, J., Talman, J., Grubben, L., De Ruig, L., & Van Doorn, L. (2021). *Kansrijk armoedebeleid voor kinderen: Portretten van kinderen en knelpunten en kansen voor een integraal beleid*. De Beleidsonderzoekers en Bureauomlo.
- Pharos. (2023). *Bouwstenen en succesfactoren van de aanpak Kansrijke Start*. Pharos.

-
- Pharos. (2025). *Factsheet: Armoede tijdens de eerste 1000 dagen: cijfers, feiten en gevolgen*. Pharos.
- Plaisier, I., Eggink, E., Reijnders, M., Rahmawan-Huizenga, S., Schyns, P., & De Klerk, M. (2025). *Overzicht van knelpunten bij de ondersteuning van mensen met meervoudige problemen*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Plantinga, A., Zeelenberg, M., & Breugelmans, S. M. (2018). *De effecten van armoede op voelen, denken en doen*. Tilburg Universiteit.
- Raad Volksgezondheid & Samenleving. (2023). *Kinderen uit de knel*. Raad Volksgezondheid & Samenleving.
- Raad voor Volksgezondheid & Samenleving. (2024). *Van overleven naar bloeien: Bestaansonzekerheid voorkomen en verminderen*. Raad voor Volksgezondheid & Samenleving.
- Robben, L., Van Lancker, W., & Hermans, K. (2021). *Zeventien gezinnen in armoede, vijf jaar later*. Sociaal.Net.
- Rözer, J., Huber, M., Veldboer, L., & De Lange, M. (2021). *De waarde van preventie in een veranderend sociaal domein: Een quickscan van de literatuur*. Hogeschool van Amsterdam.
- Save the Children Nederland, & Unicef. (2025). *Jongeren over armoede: Advies aan de ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Volksgezondheid Welzijn en Sport, Onderwijs Cultuur en Wetenschappen en Justitie en Veiligheid*. Save the Children Nederland en Unicef.
- Sociaal-Economische Raad. (2017). *Opgroeien zonder armoede*. Sociaal-Economische Raad.
- Sociaal-Economische Raad. (2023). *Gezond opgroeien, wonen en werken: Naar een structurele gezondheidsaanpak en bestrijding van sociaal-economische gezondheidsverschillen*. Sociaal-Economische Raad.
- Speetjens, P., Vink, C., Hoex, J., Vlaardingebroek, S., & Balledux, M. (2022). *Opgroeien doe je samen: Bouwen aan een stevige pedagogische basis*. Nederlands Jeugdinstituut.
- Talman, J., Hippert, N., Hogeboom, L., Scholten, C., De Ruig, L., & Van Puffelen, M. (2023). *Inspiratie voor integrale ondersteuning: Zicht op integrale ondersteuning in het sociaal domein en lessen voor gemeenten en de Rijksoverheid*. De Beleidsonderzoekers en DSP-groep.
- Tierolf, B. (2024). *Huishoudens met kinderen of met jongvolwassenen, met problematische schulden in Rotterdam*. Verwey Jonker Instituut.
- Tweede Kamer der Staten Generaal. (2024). *Kamerstukken II 2024/25, 26448 nr. 849*.
- Vaessen, A., Mak, J., Kruijthof, M., Schoorl, R., Fukkink, R., & De Wit, M. (2023). *Evaluatie van de Amsterdamse Familie School*. Hogeschool van Amsterdam.
- Van Geuns, R. (2017). *Effectieve armoede-interventies: Lessen uit de gedragsleer*. Schuldenlab070.nl.
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2021). *De winst van het sociaal domein: Een slimme investering in bestaanszekerheid, kansengelijkheid en gezondheid*. Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Verweij, S., Van Arum, S., & Van der Veer, K. (2018). *Wat werkt bij integraal werken in de wijk: Cliënt en professional*. Integraal Werken in de Wijk.
- Visser, S., Strijker, D., Edzes, A., & Rijnks, R. (2019). *Onderzoek Intergenerationele Armoede: voortgangsrapportage 2017-2019*. Rijksuniversiteit Groningen.
- Vrooman, C., Iedema, J., & Boelhouwer, J. (2025). *Verdeeld over het land: Ongelijkheid, leefwerelden en maatschappelijke overtuigingen in provincies, regio's en gemeenten*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vrooman, C., Josten, E., Hoff, S., Putman, L., & Wildeboer Schut, J. (2018). *Als werken weinig opbrengt: Werkende armen in vijf Europese landen en twintig Nederlandse gemeenten*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wallage, B., & Simons, R. C. (2024). *Het sociaal domein als onderdeel van een mensgericht bestuursrecht*. Tilburg Law Review.
- Westhof, F., Kerckhaert, A., & De Ruig, L. (2015). *Huishoudens in de rode cijfers 2015: Over schulden van Nederlandse huishoudens en preventiemogelijkheden*. Panteia.

Whittaker, M., Hopman, M., & de Jong, A. (2025). *Opgroeien in onzekerheid*. De Kinderombudsman.

Wiemer, G., & Van Gaalen, C. (2024). *Verschillen in gemeentelijk minimabeleid: vergelijking van 20 gemeenten*. Nibud.